

Osud Růžičkových

Marie Smutná
Veronika Kolaříková

– Příběh
(nejen)
letského
tábora

METODICKÝ
MATERIÁL
KE VZDĚLÁVACÍMU
PROGRAMU

spolupracovali **Larisa Leganger Bronder,**
Dana Gabařová, Marianne Haugh,
Veronika Lucassen, Čeněk Růžička, Olga Vlčková
jazyková korektura **Barbara Valchářová**

OBSAH

Úvod	3
1 Holokaust českých a moravských Romů	5
2 Kompetence pro demokratickou kulturu	9
   a jejich rozvoj prostřednictvím	9
   vzdělávacího programu	9
3 Popis vzdělávacího programu pro základní	15
   i střední školy a neformální vzdělávání	15
Závěr	56
Seznam použitých zdrojů	57

Úvod

Metodika byla realizována jako součást projektu Centra Romů a Sintů v Praze (dále jen CRSP), jehož cílem je vznik specializovaného pracoviště v hlavním městě zaměřeného na holocaust Romů a Sintů. Projekt je podpořen grantem Norské fondy 2014–2021, obl. Lidská práva a Bilaterální spolupráce.

Budování CRSP v letech 2020–2024 realizuje Muzeum romské kultury ve spolupráci s norskou organizací The European Wergeland Centre (EWC). Vzdělávací programy EWC jsou zaměřené na výchovu k demokracii, orientující se na témata související s mezikulturním porozuměním a na problematiku lidských práv. V rámci spolupráce se konaly tři společné vzdělávací workshopy, v Norsku a v České republice, kde byla metodika diskutována.

(<https://www.rommuz.cz/cs/praha/edukacni-programy/spoluprace-s-the-european-wergeland-centre/>)

Vážení vzdělavatelé,

dostáváte do rukou metodický materiál k soudobým dějinám, který na příkladu osobního příběhu rodiny Růžičkových, původních českých kočovných Romů, seznamuje žáky s důležitými okamžiky dějin českých a moravských Romů a Sintů. Věnuje se především perzekuci v období holocaustu a poválečným důsledkům této genocidy. Metodika neopomíjí letité snažení o uznání holocaustu Romů a Sintů, které vyústilo ve vybudování důstojného památníku na místě **bývalého tzv. cikánského**, fakticky koncentračního, tábora pro Romy. Tato iniciativa se úspěšně dovršuje v letech 2022–2024, téměř osmdesát let po skončení II. světové války.

Součástí metodického materiálu je Kapitola I. Stručná historie letského tábora, zaměřená na předválečné a válečné dějiny Romů a Sintů na našem území, jež slouží jako nezbytný vědomostní podklad pro práci se vzdělávacím programem. Kapitola II. přináší definici a popis tzv. kompetencí pro demokratickou kulturu, jak je definovala Rada Evropy. Rozvoj těchto kompetencí je podporován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Jednotlivé kompetence, jejich rozvíjení a naplňování programem je popsáno u příslušných částí metodického popisu samotného vzdělávacího programu Osud Růžičkových – příběh (nejen) letského tábora. Tomu se věnuje Kapitola III.

Cíle metodického materiálu jsou:

- Vybavit učitele a lektory vzdělávacím materiálem pro formální i neformální vzdělávání v tématu moderních dějin Romů u nás;
- Doplnit chybějící mezeru v řadě vzdělávacích materiálů a učebnic ke vzdělávací oblasti Člověk a společnost;
- Poskytnout metodický materiál pro průřezové téma Multikulturní výchova, které se věnuje prevenci nežádoucích vlivů předsudků a stereotypů u žáků, a přispět tak k naplňování doporučených očekávaných výstupů RVP;¹

---

1 Doporučené očekávané výstupy jako metodická podpora pro začleňování průřezových témat do ŠVP a výuky, Národní ústav pro vzdělávání, [cit. 2022-22-07]. Dostupné z. <http://archiv-nuv.npi.cz/vystupy/doprocene-ocekavane-vystupy-1.html>.

- Poskytnout metodický materiál pro průřezové téma Výchova demokratického občana cílící na osvojení si principů demokratické společnosti a významu lidských práv podobně jako průřezové téma **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech**, a přispět tak k naplňování doporučených očekávaných výstupů RVP;
- Poskytnout metodický materiál pracující s **kompetencemi pro demokratickou kulturu**;
- Naplnit **vzdělávací cíle programu**, které jsou definované u popisu vzdělávacího programu.

Holokaust českých a moravských Romů

STRUČNÁ HISTORIE TÁBORA V LETECH U PÍSKU

Jiří Smlsal

Takzvaný cikánský tábor v Letech u Písku byl zřízen v srpnu 1942 jako součást nacistické genocidy Romů a Sintů. Jeho účelem byla internace celých romských rodin z území Čech a jejich následná deportace do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Za celou dobu fungování tábora, tedy od srpna 1942 do srpna 1943, zde bylo vězněno přes 1300 lidí. Nejméně 327 vězňů, převážně dětí, zde v důsledku nesnesitelných životních podmínek zemřelo.

„Zigeunerlager I“, jak zněl oficiální název tzv. cikánského, fakticky koncentračního, tábora v Letech u Písku, začal z nařízení nacistického vrchního velitele protektorátní neuniformované policie fungovat 2. 8. 1942. Tábor spravovali čeští četníci. Bezprostřednímu otevření tábora předcházela „soupis cikánů.“ O tom, kdo má být považován za „cikána“, rozhodovaly místní samosprávy a policisté, celou evidenci řídila kriminální policie. Evidované byly takto různé skupiny Romů a Sintů,

včetně už několika generací především moravských Romů trvale usazených a úzce tak propojených s místním obyvatelstvem. Z celkového počtu 6 500 osob vedených v soupisech kriminální policie byla většina ze začátku ponechána na svobodě. Pokud by však opustili svá bydliště, hrozila jim okamžitá internace do táborů. Zhruba jednu třetinu Romů a Sintů policisté bezprostředně po provedení soupisu deportovali do tzv. cikánských, fakticky koncentračních, táborů pro Romy v Letech u Písku (pro oblast Čech) a Hodoníně u Kunštátu (pro oblast Moravy). S sebou si mohli vzít jen příruční zavazadla, zatímco jejich majetek, domovy a hospodářství úřady zkonfiskovaly.

Deklarovaným cílem táborů mělo být izolování „cikánů“ od zbytku společnosti a přinucení k práci a disciplíně. Samotným Romům při zatýkání policisté říkali, že jedou na zemědělské práce, nebo jejich dotazy záměrně ponechávali bez odpovědi. Stejně jako většina dalších obětí nacistické perzekuce proto netušili, kam ani proč jsou s celými rodinami deportovaní. Skutečná podstata těchto táborů se romským rodinám vyjevila bezprostředně po příjezdu, kdy je dozorci donutili odevzdat veškeré doklady a majetek (peníze, šperky, spořitelní knížky, v některých případech obytné vozy s koňmi), muži přišli i o civilní

oblečení. Dozorci se k rodinám chovali hrubě, bezdůvodně fyzické násilí nebylo výjimečné. Nesmírně ponižující a bolestnou zkušeností bylo nucené holení a stříhání vlasů, které se odehrávalo veřejně, před zraky ostatních. Vězni si krátce po vstupu do tábora vyslechli od velitele šokující větu, která de facto potvrdila jejich nejhorší obavy. Její přesné znění popsali pamětníci různě, význam však zůstává nezpochybnitelný: Z tábora není možný návrat domů.

Muži, ženy i děti byli následně odděleni – až 260 dětí od dvou do čtrnácti let bylo drženo ve zvláštním baráku, bez možnosti dostat se do kontaktu se svými rodiči. Tuto skutečnost považovali romští pamětníci za obzvláště bolestnou. Mnozí se je snažili potají navštěvovat, přestože tím riskovali bití. Osamělé, promrzlé a vyhladovělé děti, kterým se nedostávalo téměř žádné péče ani ve chvíli mohutně rozšířené epidemie tyfu, umíraly v táboře jako první.

Za účelem ubytování sloužily primitivní dřevěné stavební buňky, které se nedaly vytopit. Hned od začátku byly navíc ubytovací kapacity tábora mnohonásobně překročeny. Vězni se tísnili v přeplněných barácích a táborové prostranství se záhy proměnilo v hluboké rozšlapané bahno. Špatné hygienické podmínky umocňoval nedostatek vody, která byla vzácností

i pro pití, natož k mytí a praní. Za těchto podmínek se rychle šířily choroby. Velitel tábora přitom nemocným úmyslně odpíral zdravotní péči.

Internovaní po celou dobu fungování tábora trpěli hladu. Základ stravy představoval chléb a vodnatá polévka ze zelných listů. Předepsané potravinové dávky byly samy o sobě nedostatečné, vedení tábora navíc rozkrádalo táborové zásoby. Velká část vězňů tak trpěla podvýživou, přestože museli všichni, včetně větších dětí, od rána do večera vykonávat těžkou fyzickou práci – nejčastěji na stavbě silnice a v kamenolomu. Menší část internovaných byla přeřazena do střežených pracovních oddílů pro místní zemědělce nebo soukromé firmy, převážně při těžbě a zpracování dřeva. Za práci vězni nedostávali žádný plat.

Dislokované pracovní skupiny poskytovaly lepší příležitost k útěku než oplocený tábor střežený ozbrojenými dozorci. Takto se podařilo utéct např. Josefu Serinkovi, pozdějšímu veliteli partyzánského oddílu známému jako Černý partyzán. Jeho případ byl ale výjimečný – spousta vězňů se o útěk pokusila, většinou však neúspěšně. Uprchlíkům hrozilo zastřelení, v případě dopadení pak deportace do vyhlazovacích koncentračních táborů. Zejména mladší uprchlíky po dopadení znovu internovali v táboře v Letech. Dozorci pak tvrdě

potrestali je samotné i jejich rodiny. Mezi obvyklé tresty za jakoukoliv aktivitu proti táborovému řádu či vůli dozorců patřilo bití obušky, spoutání okovy či věšení na kůl. Děti byly trestány například zavíráním do vozů s těly mrtvých. Násilí ze strany dozorců se stalo trvalou součástí táborové každodennosti.

Podvýživa, zanedbání lékařské péče, vyčerpávající práce, katastrofální hygienické podmínky i fyzické násilí vedly k častým úmrtím vězňů. V táboře zemřelo nejméně 327 osob, z toho 241 dětí. Vzhledem k nedbale vedené evidenci vězňů ale mohl skutečný počet zemřelých představovat ještě daleko vyšší číslo. Úmrtnost dosáhla vrcholu v lednu 1943, v čase největšího rozmachu tyfové epidemie. Každý den umírali další a další lidé, k jejichž pohřbívání již nestačil hřbitov v nedalekých Mirovicích. Táborová správa proto v přilehlém lese zřídila provizorní pohřebiště, kde v neoznačených hrobech dodnes spočívají ostatky obětí.

První transport z Letů do koncentračního tábora Auschwitz I probíhal od 2. do 3. 12. 1942. Bylo v něm odvečeno 93 lidí, převážně seniorů. Další plánované transporty vězňů z protektorátních tzv. cikánských táborů nacisté z obav před rozšířením tyfové epidemie odložili. Nejdříve proto transportovali Romy, kteří dosud žili na svobodě. Letští vězni je následovali až po potlačení epidemie, kterou se podařilo dostat pod kontrolu novému veliteli Štefanu Blahynkovi (původně veliteli druhého tábora Hodonín u Kunštátu) a především novému vězni – lékaři židovského původu Michalu Bohinovi. Dne 4. 5. 1943 bylo do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau transportováno z Letů celkem 420 vězňů všech věkových kategorií. Naprostá většina z nich byla zavražděna. Menší část vězňů dostala za úkol zlikvidovat pozůstatky letského tábora, následně došlo k jejich propuštění na svobodu s odůvodněním „necikánského“ původu. Mnozí z nich však byli později transportováni do Auschwitz II-Birkenau. Vězeňské baráky byly spáleny a táborový areál srovnán se zemí. Přeživší se pro propuštění ocitli zcela bez prostředků, museli čelit trvalým zdravotním i psychickým následkům táborového utrpení.

Za zločiny proti lidskosti spojené s existencí tzv. cikánského tábora v Letech u Písku nebyl po válce nikdo potrestán. Jeho někdejší velitel Josef Janovský sice stanul před mimořádným lidovým soudem, odešel ovšem s osvobozujícím rozsudkem. Během procesu proti němu svědčil pouze jediný bývalý vězeň z letského tábora. I v poválečných časech do značné míry přetrvávala předválečná diskriminace a kriminalizace Romů. Holokaust Romů a Sintů dodnes neprávem stojí na úplném okraji učebnicových osnov věnujících se období nacistické perzekuce, nebyl nikdy vzat v potaz jako součást poválečné politiky paměti a zůstal mimo zájem většinové společnosti. O památku obětí tak pečovaly výhradně rodiny přeživších. Neoficiálním pamětním místem se kromě mirovického hřbitova stalo místo někdejšího táborové areálu, kde pozůstalí Romové postavili dřevěný kříž. O komemoraci a odškodnění obětí holokaustu Romů usilovalo romské etnoemancipační hnutí, zejména Svaz Cikánů-Romů fungující v letech 1969–1973. Od 70. let také probíhal historický výzkum. V roce 1974 se však i přes protesty Romů na místě někdejšího táborového areálu zbudovala velkokapacitní výkrmna vepřů.

K otevření veřejné diskuze o holocaustu Romů došlo až na začátku 90. let díky americkému spisovateli Paulu Polanskému. Polanský kritizoval Českou republiku za provozování vepřína na místě bývalého tábora, stejně jako toleranci rasového násilí vůči Romům. Z obav před poškozením mezinárodní pověsti pak vláda v roce 1995 nechala v blízkosti areálu postavit památník. Samotný vepřín však stát odprodal v privatizaci, požadavkům na jeho zbourání se pak bránil s odkazem na přílišné náklady a na nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Pietní místo stojící v prostoru bývalého masového pohřebiště obětí tzv. cikánského, fakticky koncentračního, tábora v Letech u Písku tak nadále narušoval nesnesitelný zápach sousedního vepřína. S tím se Romové a aktivisté nehodlali smířit. Na konci 90. let vznikl Výbor pro odškodnění romského holocaustu, který se postupně stal klíčovou organizací usilující o zboření vepřína a vybudování důstojného památníku na místě bývalého tábora. Předseda Výboru Čeněk Růžička patřil k potomkům přeživších Romů perzekuovaných a vězněných v nacistických táborech.

Jeho matka Alžběta byla vězněna v táboře v Letech u Písku a zařazena do jednoho z transportů do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau, jeho sestra v letském táboře zahynula. Díky dlouholetému úsilí Čenka Růžičky a dalších potomků přeživších stejně jako činnosti neromských českých i zahraničních aktivistů se v roce 2017 konečně podařilo docílit státního odkupu vepřína. V roce 2022 došlo k jeho demolici a na místě bývalé dehonestující stavby právě vzniká památník s expozicí ve správě Muzea romské kultury.

Doporučené zdroje:

HORVÁTHOVÁ, Jana (a kol.): „... to jsou těžké vzpomínky“. I. svazek. *Vzpomínky Romů a Sintů na život před válkou a v Protektorátu*. Muzeum romské kultury, Brno 2021.

NĚČAS, Ctibor: *Holocaust českých Romů*. Prostor, Praha 1999.

PAPE, Markus: *A nikdo vám nebude věřit*. Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku. G plus G, Praha 1997.

SERINEK, Josef – TESARĚ, Jan (ed.): „Česká cikánská rapsodie“. Svazek I. *Vzpomínky Josefa Serinka*. Triáda, Praha 2016.

Kompetence pro demokratickou kulturu a jejich rozvoj prostřednictvím vzdělávacího programu Osud Růžičkových – příběh (nejen) letského tábora

Česká republika je demokratickým státem, jak je to zakotveno v její Ústavě: „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“² V preambuli k Ústavě je Česká republika popsána „*jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií.*“

Co můžeme jako vzdělavatelé a pedagogové dělat pro to, aby bylo v České republice prostředí, které umožňuje žít lidem svobodně a rovnoprávně? Aby byla Česká republika státem, v němž se občané cítí bezpečně a plnohodnotně? Jednou z možných odpovědí na tuto složitou otázku je podpora prostředí, které umožňuje fungování demokracie jako každodenní součásti našich životů. K tomu, abychom takové prostředí vytvářeli a rozvíjeli, potřebujeme my sami i naši žáci disponovat vhodnými kompetencemi – tzv. Kompetencemi pro demokratickou kulturu (dále KDK).

2 Ústava České republiky. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. Hlava první, Základní ustanovení, Článek 1, [cit. 2022-21-07]. Dostupné z <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Ovšem jaké kompetence jsou pro občany důležité, aby se mohli ve společnosti chovat demokraticky? A mají vzdělavatelé možnosti rozvoj těchto kompetencí pozitivně ovlivnit?

The European Wergeland Centre, které se posilováním demokratické kultury dlouhodobě zabývá, popisuje tyto kompetence takto: „*Kritické myšlení, tolerance k nejednoznačnosti, dovednosti řešit problémy a občanské smýšlení jsou potřebné k tomu, aby se /mladí lidé/ dokázali orientovat, přizpůsobovat a zvládat i krizová období a zároveň aktivně utvářet svou společnost. Mnoho vzdělávacích systémů se však stále zaměřuje spíše na vzdělávání založené na znalostech než na kompetencích. Řešení nabízí rámec kompetencí, vytvořený na půdě Rady Evropy za součinnosti vzdělavatelů z evropských států, nazvaný Kompetence pro demokratickou kulturu. Jde o kompetence, které by si měli občané osvojit, chtějí-li se účinně podílet na životě v kulturně rozmanité demokratické společnosti.*“³

Důvodem pro momentální důraz na demokratickou kulturu je nasnadě: společnosti v evropských státech čelí v současnosti mnoha výzvám, mezi které patří proměňující se skladba společnosti v důsledku příchodu migrantů z neevropských zemí,

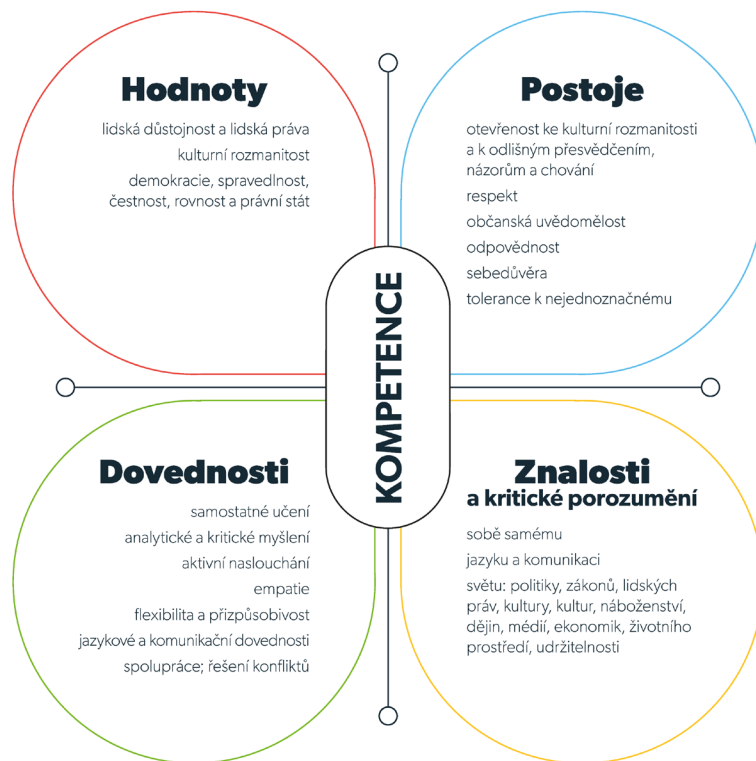
rostoucí nedůvěra v politiky, vzrůst oblíbenosti populistických politiků a hnutí, trestné činy motivované nenávistí k rasové, náboženské či kulturní příslušnosti, netolerance a stále přetrvávající předsudky vůči etnickým a náboženským menšinám, vzrůstající míra dezinformací, projevy násilného extremismu – terorismu. Pandemie covidu, stejně jako válka na Ukrajině zesílily mnohé z těchto jevů. Česká republika se postavila velmi příkladně k přijímání uprchlíků z Ukrajiny, pokud se jednalo o etnické Ukrajince. V případě uprchlíků jiné barvy pleti a zejména vůči romským uprchlíkům ale nasadila dvojí metr, který velmi názorně demonstroval, jak silně jsou v české společnosti zakořeněny předsudky vůči Romům pramenící do značné míry z osobní neznalosti a tím způsobené stereotypizace.

3 The European Wergeland Centre, Strengthening Democratic Competences [cit. 2022-26-07]. Dostupné z <https://theewc.org/strengthening-democratic-competences/>.

MODEL KOMPETENCÍ PRO DEMOKRATICKOU KULTURU

Model kompetencí pro demokratickou kulturu vytvořený mezinárodním týmem pod patronací Rady Evropy v roce 2016 představuje souhrn dvaceti znalostí, dovedností, postojů a hodnot, které by měly být vlastní každému občanovi demokratické společnosti. Podrobnějším vysvětlením jednotlivých kompetencí chce tento text přispět k jejich účinnější implementaci do školní výuky.

MODEL KOMPETENCÍ POTŘEBNÝCH PRO DEMOKRATICKOU KULTURU

CENTRUM
OBCANSKEHO
VZDELAVANI

www.obcanskevzdelavani.cz

Kompetenční model

Schéma rámce kompetencí pro demokratickou kulturu (dále jen KDK) na následující straně zobrazuje 20 kompetencí rozdělených do čtyř oblastí, přičemž je nezbytné všechny čtyři oblasti rozvíjet pospolu – hodnoty, postoje, dovednosti a znalosti a kritické porozumění.

Rámec KDK vznikl pod patronací Rady Evropy – mezivládní organizace založené v roce 1949, která klade důraz na lidská práva.⁴ Cílem Rady Evropy bylo vytvořit model, který by byl funkční v různých školních systémech evropských států a umožnil jim vzájemně sdílet zkušenosti a funkční metody. Důležitou součástí projektu se stalo porozumění současnému světu mladých lidí a poznání zdrojů informací, které využívají. Vzniklý rámec byl v České republice v letech 2016–2018 testován ve dvouletém pokusném ověřování ve školách za koordinace Centra pro občanské vzdělávání.⁵

⁴ Council of Europe, webový portál <https://www.coe.int/en/web/portal/home>.

⁵ Centrum pro občanské vzdělávání, webové stránky <http://www.obcanskevzdelavani.cz/>.

Rada Evropy je pro náš metodický materiál důležitá i z dalšího hlediska, a to kvůli doporučení Výboru ministrů členských států o začlenění dějin Romů nebo kočovníků do školních osnov a učebních materiálů z roku 2020, kde popisuje důvody a nezbytnost této edukace, stejně jako ověřené a funkční postupy.⁶

Kompetence pro demokratickou kulturu jsou tedy popsány referenčním rámcem 20 kompetencí, které jsou zařazeny do čtyř oblastí (v grafickém znázornění kompetenčního modelu v jednotlivých křídlech).⁷

Hodnoty:

1) Ocenění lidské důstojnosti a lidských práv

Tato hodnota je založena na základním přesvědčení, že všechny lidské bytosti jsou si rovny, mají stejnou důstojnost, zasluhují si stejnou úctu, mají stejná lidská práva a základní svobody a podle toho by s nimi mělo být zacházeno.

2) Ocenění kulturní rozmanitosti

Tato hodnota je založena na přesvědčení, že odlišná kulturní příslušnost, kulturní

rozmanitost a pluralita pohledů, perspektiv a chování by měla být kladně přijímána, uznávána a oceňována.

3) Ocenění demokracie, spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu

Tato skupina hodnot je založena na základním přesvědčení, že společnosti by se měly řídit a být spravovány demokratickými postupy založenými na principech spravedlnosti, čestnosti, rovnosti a právního státu.

Postoje:

4) Otevřenost ke kulturní rozmanitosti a k odlišným přesvědčením, názorům a chování

Otevřenost je postoj k lidem, které vnímáme jako příslušníky odlišných kultur, případně k přesvědčením, světonázorům a postupům, které se od našich vlastních liší. Zahrnuje citlivost vůči odlišným lidem či názorům a ochotu a zájem se o nich dozvědět více.

5) Respekt

Respekt spočívá v kladném přijetí a ocenění někoho či něčeho na základě uznání

jejich vlastní hodnoty, ceny a významu. Pro účinný mezikulturní dialog a demokratickou kulturu je respekt k lidem s odlišnou kulturní příslušností či odlišnými názory a postupy zcela stěžejní.

6) Občanská uvědomělost

Občanská uvědomělost se vztahuje ke komunitě či společenské skupině, která je širší než bezprostřední kruh rodiny a přátel. Zahrnuje pocit příslušnosti k dané komunitě, ohled k ostatním členům, uvědomování si vlivu vlastního jednání na ostatní, sounáležitost s dalšími příslušníky komunity a vědomí závazků vůči dané komunitě.

7) Odpovědnost

Odpovědnost je postoj k vlastnímu jednání. Zahrnuje zvažování svého jednání, vytváření záměrů morálně přiměřeného jednání, uvědomělé provádění těchto záměrů a přijetí zodpovědnosti za jejich důsledky.

8) Sebedůvěra

Sebedůvěra je postoj ke své osobě. Zahrnuje kladné přesvědčení o vlastní schopnosti konat tak, jak je nezbytné pro dosažení vytyčeného cíle, a rovněž důvěru, že dokážeme porozumět problémům, nalézt patřičné cesty k jejich řešení, vyhnout se překážkám a dosáhnout určité změny ve světě.

6 Doporučení CM/Rec(2020)2 Výboru ministrů členským státům o začlenění dějin Romů a/nebo kočovníků[1] do školních osnov a učebních materiálů v českém znění [cit. 2022-18-07]. Dostupné z https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a0039c#globalcontainer.

7 Kompetence pro demokratickou kulturu. Stručný průvodce pro vzdělavatele. Proč je ve vzdělávání důležité posilovat kompetence pro demokratickou kulturu? A Kompetence pro demokratickou kulturu. Soužití rovných s rovnými v kulturně rozmanitých demokratických společnostech [cit. 2022-18-07]. Dostupné z <http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace>.

9) Tolerance k nejednoznačnému

Tolerance k nejednoznačnému vyjadřuje postoj k nejednoznačným situacím, které poskytují několik protichůdných interpretací. Zahrnuje pozitivní přijetí a konstruktivní jednání v takových situacích.

Dovednosti:**10) Samostatné učení**

Samostatné učení pokrývá dovednosti nezbytné k vyhledávání, třídění a zhodnocení vlastního vzdělávání se v souladu se svými nároky, samostatně a bez zásahu jiných lidí.

11) Analytické a kritické myšlení

Analytické a kritické myšlení představuje dovednosti potřebné k systematickému a logickému rozboru, hodnocení či posouzení libovolných podkladů (např. textů, argumentů, výkladů, problémů, událostí, zkušeností atd.).

12) Aktivní naslouchání

Aktivní naslouchání a pozorování jsou dovednosti nezbytné k rozpoznání a pochopení obsahu a formy sdělení, rovněž k rozpoznání a pochopení neverbálního chování lidí.

13) Empatie

Empatie je soubor dovedností potřebných pro pochopení myšlenek, přesvědčení, pocitů jiných lidí; jde o schopnost nahlížet svět cizíma očima.

14) Flexibilita a přizpůsobivost

Flexibilita a přizpůsobivost jsou dovednosti nezbytné ke změně a úpravě vlastních myšlenek, pocitů nebo projevů tak, abychom dokázali účinně a vhodně reagovat na nové okolnosti.

15) Jazykové a komunikační dovednosti

Jazykové a komunikační dovednosti jsou nezbytným předpokladem k přiměřené a účinné komunikaci s lidmi hovořícími stejným nebo jiným jazykem, rovněž k možnosti působit jako prostředník mezi mluvčími různých jazyků.

16) Schopnost spolupráce

Schopnost spolupráce zahrnuje dovednosti nezbytné pro úspěšné podílení se na společných činnostech a úkolech, a také dovednosti, jak ostatní ke spolupráci podnítit.

17) Řešení konfliktů

Schopnosti potřebné pro pochopení, zvládnutí a odstranění konfliktů pokojným způsobem. Tyto dovednosti zahrnují směřování účastníků sporu k nejlepšímu a pro všechny strany přijatelnému výsledku.

Znalosti a kritické porozumění:**18) Znalost a kritické porozumění sobě samému**

Zahrnuje znalost a kritické pochopení svých myšlenek, přesvědčení, pocitů a motivací, vlastní kulturní příslušnosti a světonázoru.

19) Znalosti a kritické pochopení jazyka a komunikace

Zahrnuje znalost a kritické posouzení společensky přiměřených verbálních a neverbálních komunikačních zvyklostí v rámci používaného jazyka, účinků, jež mohou mít rozličné komunikační styly na ostatní lidi a také toho, jak každý jazyk vyjadřuje kulturně sdílené významy svým osobitým způsobem.

20) Znalosti a kritické pochopení světa

Zahrnuje rozsáhlý a komplexní soubor znalostí a kritického porozumění různým společenským oblastem včetně politiky, zákonů, lidských práv, kultur, náboženství, dějin, médií, ekonomik, životního prostředí a udržitelnosti.

2

Jak je z popisu jednotlivých kompetencí patrné, řadu z nich získávají mladí lidé prostřednictvím výchovy v rodině i díky osobní zkušenosti. Můžeme tvrdit, že jejich kultivace je záležitostí celoživotního vzdělávání a sebezvoje. U mladých lidí hraje v tomto procesu nezastupitelnou úlohu škola a neformální vzdělávání reprezentované institucemi zaměřenými na občanské či lidskoprávní edukace.

Jako pomůcka k měření úspěšnosti rozvoje KDK a dopadů vzdělávání byl vytvořen popis několika set deskriptorů⁸ – ukazatelů míry osvojení si vybraných kompetencí. Ke každé z kompetencí jsou přiřazeny deskriptory rozdělené do tří stupňů podle indikátorů značících míru naplnění KDK. Deskriptory nám říkají, co by cílová skupina měla v oblasti demokratické kultury ovládat na základní, středně pokročilé a pokročilé úrovni.

---

8 Council of Europe, Reference Framework of Competences for Democratic Culture [cit. 2022-19-07]. Dostupné z <https://rm.coe.int/prems-008418-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-2-8573-co/16807bc66d>

Popis vzdělávacího programu pro základní i střední školy a neformální vzdělávání

Ze zmiňovaného pokusného ověřování občanského vzdělávání na školách vyplynulo, že za nejužitečnější nástroje občanského vzdělávání učitelé považují **projektové dny, diskuse ve třídě, besedy, exkurze a zážitkové vyučování, skupinovou práci, rolové hry (role play) a simulace a řešení problémových úloh**. To odpovídá doporučení Rady Evropy o začlenění dějin Romů nebo kočovníků do školních osnov a učebních materiálů v části o formách vzdělávání, které mají měřitelné dopady na žáky. Doporučení Rady Evropy dále uvádí, že výuka o holokaustu Romů a Sintů a dalších perzekucích v dějinách by měla

tvořit nedílnou součást výuky a poznávání holokaustu spáchaného nacistickým režimem a jeho spojenci, jakož i dalších činů spáchaných proti Romům a kočovníkům v celé Evropě, které by měly být současně doplněny výukou a poznáváním relevantních epizod v dějinách, kdy Romové nebyli obětmi; odkazovat **na pozitivní příběhy z historie Romů**, například na jejich přispění k místnímu, národnímu a evropskému kulturnímu dědictví, a **na aktivní roli Romů a Sintů v protinacistických a protifašistických odbojových hnutích**; kromě zvláštní kapitoly o holokaustu Romů a Sintů případně zmiňovat **další**

závažné formy pronásledování Romů nebo kočovníků v Evropě (politiky proti tulákům, porušování práv rodičů a dětí, nucená asimilace, nucení k usedlému charakteru života, politiky nucené sterilizace, politiky internace, deportace atd.).⁹

Z hlediska formy i obsahu předkládaný vzdělávací program tato doporučení naplňuje. Další rozměr nabízí program prostřednictvím **besedy s pamětníkem holocaustu Romů a Sintů**. Program vznikl v roce 2021 jako beseda s Čeňkem Růžičkou, který se narodil roku 1946 jako potomek přeživších holocaustu, zároveň jako příslušník etnika původních českých kočovných Romů. Čeněk Růžička ovšem v prosinci 2022 zemřel a do programu byla v roce 2023 zapojena představitelka třetí generace přeživších holocaustu Romů a Sintů, Jana Kokyová, neteř Čeňka Růžičky. Jana Kokyová jako nová předsedkyně Výboru pro odškodnění romského holocaustu pokračuje v pořádání Pietních aktů v letském památníku a šíření osvěty k dějinám holocaustu Romů a Sintů.

Způsob besedy s pamětníkem je příkladem tzv. **oral history** (orální historie) přinášené do školy / do neformálního vzdělávání. Besedy s pamětníkem bývají učiteli vysoce hodnoceny – jde o přímý kontakt, vyslechnutí osobního příběhu, možnost aktivně klást otázky, které žáky zajímají. Při přípravě na besedu je ovšem nezbytné mít na paměti, že **osobní vzpomínky jsou směsí faktů a názorů**. Obojí je důležité, protože způsob, jakým lidé rozumějí historickým událostem a jak na ně vzpomínají, je sám o sobě velmi důležitý. Když děláme rozhovor s pamětníkem, je zásadní ujistit ho, že nás zajímá právě jeho pohled na minulé události, jeho historická zkušenost, že stojíme o to slyšet a zaznamenat jeho příběh.

Dříve než vedeme s jakýmkoliv pamětníkem rozhovor, je nutné se teoreticky připravit. Měli bychom mít jasnou představu o tématu, období nebo problému, o němž bude pamětník mluvit. Zároveň bychom měli na besedu/rozhovor připravit své žáky. K tomu je určena první část vzdělávacího programu. Ta si současně klade za cíl vzbudit v nich zvědavost a touhu dozvědět se více o základních informacích, které uslyší o životě rodiny Růžičkových, ale také o osudech Romů a Sintů na území České republiky.

Důležité upozornění: vzhledem k citlivosti tématu je nezbytnou podmínkou pro realizaci programu **vytvoření bezpečného prostředí ve třídě / ve skupině** – žáci / mladí lidé musí být upozorněni, že se mohou ptát na cokoli, co je zajímavé, nemusí se bát pokládat otázky nebo prezentovat názory, které by mohly být vnímány jako kontroverzní, ovšem v rámci pravidel slušného chování. Pokud se ve skupině podaří nastolit bezpečnou atmosféru, dostane se lektor i pamětník lépe k odhalení případných předsudků a stereotypů vůči Romům a bude s nimi moci účinněji pracovat. Je samozřejmostí, že konfrontace žáků s jejich předsudky je řešena s maximální citlivostí a jejich zdroj (často rodina) není v žádném případě podrobován dehonestaci. Máme na paměti, že pro řadu mladých lidí je toto setkání první možností, kdy si mohou osobně promluvit s Romem a kdy jsou nezřídka poprvé konfrontováni se svými postoji. Tento vzdělávací program tak může být nastavením nové perspektivy pohledu na soužití majority s romskou menšinou a pro mnohé východiskem k dalšímu učení se, změnám postojů a osvojování si kompetencí pro demokratickou kulturu.

⁹ Podrobněji viz Doporučení CM/Rec(2020)2 Výboru ministrů členským státům, c.d.

Název vzdělávacího programu:

Osud Růžičkových – Příběh (nejen) letského tábora

ANOTACE

Jak zasáhl holokaust do lidských osudů? O historii tábora v Letech u Písku a historii jedné rodiny. Jedinečný edukační program rovnoměrně kombinuje workshop s besedou – hostem je Jana Kokyová, zástupkyně třetí generace přeživších a neteř významného romského aktivisty Čeňka Růžičky. Studenti za pomoci časové osy, videomateriálu i dobových fotografií samostatnou prací zjišťují klíčová fakta týkající se holokaustu Romů a Sintů s důrazem na tzv. cikánský, fakticky koncentrační, tábor v Letech u Písku.

Doba trvání: **90 minut**

Celkem 2 vyučovací hodiny
(koncipované do bloků 2 × 45 minut)

Doporučujeme při přípravě pečlivě zvážit možnosti a předpoklady třídy či skupiny, které budete konzultovat s učitelem, jenž program objednal, nebo ve třídě učí.

Cílová skupina: 8.–9. ročníky ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií, SŠ

VZTAH K RVP

Program se dotýká průřezových témat RVP pro základní vzdělávání a přispívá k naplňování doporučených očekávaných výstupů, a to v průřezovém tématu **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech**:

- ve svém chování a jednání vyjadřuje respekt k jinakosti a kulturní rozmanitosti (např. při diskusích, plnění úkolů, komunikaci se spolužáky apod.);
- rozpozná stereotypy a předsudky ve svém chování a jednání a usiluje o jejich zpracování.

V průřezovém tématu **Multikulturní výchova**:

- na konkrétních příkladech doloží, jak rozumí tomu, že členové určité sociální skupiny nemusejí odpovídat charakteristikám, jež jsou dané skupině přisuzovány (sociální stereotypy);
- uvede konkrétní příklady předsudků a vžitých stereotypů v mezilidských vztazích a zaujímá k nim kritický postoj;
- uvědomuje si a na konkrétních příkladech uvede, jak diskriminace, xenofobie a extremismus mohou narušit mezilidské vztahy, jaké jsou jejich negativní dopady na život v dané lokalitě (regionu) a jakou roli v celém procesu sehrávají média;

Název vzdělávacího programu:

Osud Růžičkových – Příběh (nejen) letského tábora

- vcituje se do druhého, vědomě rozvíjí svoji toleranci a empatii; řeší konflikty, které mohou vyvstat při setkání s odlišností;
- samostatně vyhledává, třídí a kriticky nahlíží na informace z různých zdrojů, které se týkají interkulturních kontaktů (rozpozná stereotypní a xenofobní projevy a projevy extremismu a dokáže na ně upozornit, případně adekvátně reagovat);
- na základě osobních zkušeností a prožitků se zapojuje do diskuse na téma soužití rozdílných sociokulturních skupin, zamýšlí se a navrhuje, jak toto soužití pozitivně ovlivňovat.

Metodická poznámka

K naplnění takto definovaných doporučených výstupů je zapotřebí soustavné a systematické práce s průřezovými tématy ve výuce, vzdělávací program může posloužit jen jako příspěvek jejich naplnění. Svou formou má potenciál vzbudit o téma alespoň u některých žáků zájem. Konkrétnější vzdělávací cíle jsou popsány níže, k těm program směřuje.

TÉMA EDUKACE

Holokaust Romů a Sintů za II. světové války a následný boj o paměť místa bývalého tzv. cikánského, fakticky koncentračního, tábora v Letech u Písku (snaha o novodobou realizaci památníku na místě válečného utrpení, kde byl v sedmdesátých letech 20. století postaven velkokapacitní vepřín).

VZDĚLÁVACÍ CÍLE

- žáci/studenti si rozšiřují znalost období II. světové války a holokaustu o dějiny perzekuce Romů a Sintů na našem území;
- žáci/studenti znají a dokáží lokalizovat dva koncentrační tábory pro Romy;
- žáci/studenti si uvědomují, jaký význam mají tato místa pro potomky zde zemřelých;
- žáci/studenti přemýšlejí o tom, co znamená být ve společnosti diskriminován, jaké jsou příčiny a důsledky pro současnost;
- žáci/studenti chápou, že prožitek diskriminace kvůli příslušnosti k menšině negativně ovlivňuje svého nositele a přemýšlí o svých postojích a jejich zdrojích.

Název vzdělávacího programu:

Osud Růžičkových – Příběh (nejen) letského tábora

POMŮCKY A VYBAVENÍ

Učebna je vybavena židlemi k sezení, dataprojektorem a notebookem nebo stolním počítačem k promítání fotografií, dále potřebujeme sadu zalaminovaných fotografií, kartičky na psaní milníků ve stejném počtu jako počet karet, se kterým se bude pracovat, sadu milníků, sadu letopočtů a dat, fotografie k promítání, mapu s vyznačením Letů u Písku a Protektorátu Čechy a Morava k promítnutí, pracovní listy pro každého žáka, dotazník reflexe pro každého žáka, psací potřeby.

POSTUP

Scénář edukačního programu představuje postup realizace programu, který nejenže vysvětluje průběh, význam a návaznost jednotlivých aktivit, ale je také opatřený poznámkami a radami, které lektor může při realizaci programu využít.

Každý program vždy začíná uvítáním a seznámením lektora nebo lektorky se třídou, tj. s žáky a studenty, se kterými program probíhá. Navázání vzájemného vztahu je důležité, stejně jako vysvětlení, odkud lektor přijíždí (v našem případě lektor přijíždí jako vyslanec Muzea romské kultury, resp. Centra Romů a Sintů v Praze do základních či středních škol) a s jakými cíli a záměry do školy přichází. Jinými slovy jde o to srozumitelně účastníkům představit, co je v následujícím čase čeká, tedy jaký bude nejen časový harmonogram, ale

také náplň edukačního programu. Při dostatku času je možné diskutovat také očekávání účastníků od programu, ke kterým je možné se vrátit v závěrečné reflexi apod.

Po představení nadcházejícího programu a vzájemném seznámení nastává fáze realizace programu, která se skládá z několika aktivit. Úvodní část programu tvoří evokace, jejímž cílem je účastníky aktivizovat, tj. vzbudit u nich zájem o téma a zároveň prověřit, jaké již mají o tématu znalosti. V další části programu pracují žáci společně nebo ve skupinkách s didaktickými kartami a časovou osou, kterou lektor na začátku programu klade na zem tak, aby ji žáci měli stále na očích. Po hlavní části programu následuje reflexe, která má žákům a studentům pomoci shrnout, pojmenovat a upevnit to, co se dozvěděli a naučili.

ÚVOD, PŘEDSTAVENÍ LEKTORA A VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Doba trvání: 5 minut

Představení toho, co nás nyní čeká, jaké jsou cíle programu, odkud lektori přijeli a nastavení jednoduchých pravidel konání workshopu.

Metodická poznámka

Program vychází z konstruktivistického modelu učení a využívá model E-U-R: evokace (tj. co již vím o tématu) – uvědomění (co se naučím / co si uvědomím) – reflexe (nové poznatky si zasadím do kontextu a do svých dosavadních zkušeností a znalostí).

ÚVODNÍ ROZEHRŮVACÍ AKTIVITA: ANO–NE + FÁZE EVOKACE

Doba trvání: 5 minut

Žáci se rozmístí po místnosti a lektor jim klade otázky, resp. říká věty, na které mají žáci odpovídat ANO / NE / NEVÍM.

Když chtějí na větu odpovědět ANO, tak dají ruce nahoru nad hlavu. Když chtějí odpovědět NE, zkrří ruce na hrudníku, pokud NEVÍ, udělají holubičku (varianty: zvednou jednu nohu, udělají dřep). Dle věku a konkrétních charakteristik jde vyměnit za krok dopředu = ANO; krok vzad = NE, zůstat stát = NEVÍM / případně ANO = tlesknu; NE = dupnu; NEVÍM = nedělám nic z toho. Odpovědi lektor stručně zhodnotí, uvede na pravou míru, u otázky č. 4 shrne, že podrobnosti se žáci dnes dozví apod.

Metodická poznámka

Otázky nemusí být položeny všechny, záleží na situaci, složení třídy – lektor si sám přizpůsobí. Případně může položit jinou otázku, která se pro situaci momentálně hodí.

- **Dnes raději zažiju workshop než běžnou výuku.** (lektor může doplnit konkrétní předmět, který by žáci jindy měli)
- **Romové žijí na území České republiky šest století.** (pozn. pocházejí z Indie, svou pravlast opustili mezi 3.–11. stol., do Evropy přicházeli od 15. století)
- **V době II. světové války byly na našem území koncentrační tábory pro Romy.** („Cikánské tábory“ (CT) byly otevřeny 2. 8. 1942 na místě původních kárných pracovních a později sběrných táborů u obce Lety u Písku v Čechách a obce Hodonín u Kunštátu na Moravě. V CT byly uvězněny kromě mužů také ženy, děti, staří i nemocní lidé, a to na dobu neomezenou. Tábory se staly přestupní stanicí protektorátních Romů do Auschwitz II-Birkenau. Poměry a režim v obou táborech byly srovnatelné. Za dobu jejich existence (srpen 1942 až srpen 1943) prošlo letským táborem zhruba 1 300 osob a hodonínským zhruba 1 400 osob.)

ÚVODNÍ ROZEHRÍVACÍ AKTIVITA: ANO–NE + FÁZE EVOKACE

- **Znám nějakou známou romskou osobnost – třeba zpěváka, herce, sportovce, moderátora atd.**
(zeptat se žáků, koho znají)
- **Znám osobně nějakého Roma/Romku – jsou to sousedé, spolužáci, kamarádím se s nimi, byl jsem u něj/ní na návštěvě nebo on/a u nás...**
(cílem je zjistit, jestli skutečně ve třídě někdo byl v osobním kontaktu s Romy a jak; dalším cílem je ukázat žákům, jak malé procento osobních kontaktů máme; v případě kladných odpovědí je dobré se doptat na konkrétní situaci).

ČASOVÁ OSA

Doba trvání: 35 minut

Práce s fotografiemi: podle počtu žáků ve třídě/ skupině je rozdělíme do trojic/čtveřic a rozdáme každé skupině odpovídající počet karet. Zadáme úkol: „*máme soubor 13 karet s fotografiemi, které se nějakým způsobem vztahují k tématu workshopu. Vaším úkolem ve skupině je prohlédnout si jednotlivé fotografie a zamyslet se nad tím, co asi zachycují a ze kdy jsou. Budete tedy vycházet z vizuální podoby karet a ze svých dosavadních znalostí a odhadů.*“

Poté si přečtete krátký text na druhé straně karty a společně vymyslete každé kartě titulek, který by ji doprovázel třeba v novinách. Titulek napište na kartičky, které jste dostali spolu s kartami. Až budete mít titulky napsané, umístěte kartu a pod ní titulek na časovou osu podle svého uvážení.“

Mezitím si lektor připraví na zemi **základní časovou osu s těmito milníky:**

1918 – 1927 – 1933 – **1935** – 1939 **březen** – 1939 **září** – 1939 listopad – 1940 srpen – 1942 březen – 1942 srpen – 1942 až srpen 1943 – 1942 prosinec – 1943 – 1944 – 1945 – 1946 – 1947 – 1958 – 1972–74 – 1998 – 2017 – 2022 – 2024;

Události**1918**

konec I. světové války, vznik ČSR

1927

zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech a osobách žijících po cikánském způsobu

1933

Adolf Hitler se stává říšským kancléřem, nástup nacistů k moci

1935

sněm v Norimberku přijímá tzv. Norimberské zákony, které osoby označené za Židy a tzv. „cikány“ (Sinty a Romy) vyčleňují ze společnosti a identifikují je jako druhořadé a méněcenné

1939 BŘEZEN

vznik Protektorátu Čechy a Morava (samostatný stát přestává existovat), 1. 9. vypuknutí druhé světové války; listopad – zákaz kočování

1940 SRPEN

vznikají kárné pracovní tábory v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu

1942 BŘEZEN

kárné tábory změněny na sběrné tábory

SRPEN 1942 – SRPEN 1943

existence tzv. cikánských, fakticky koncentračních, táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu

1942 PROSINEC

Osvětimský výnos – Romové mají být na základě tzv. konečného řešení cikánské otázky deportováni do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau

1945

konec II. světové války

28. 10. 1946

v Liberci se narodil Čeněk Růžička

2. 7. 1947

polský parlament rozhodl o zachování areálu tábora pro příští generace a o založení Státního muzea Auschwitz-Birkenau

1958 LISTOPAD

zákaz kočování v Československu

1972–1974

budování vepřína v Letech u Písku

1995

veřejné odhalení pomníku v Letech u Písku za přítomnosti prezidenta Václava Havla

1998

první pietní akt v Letech u Písku, který pořádá Výbor pro odškodnění romského holocaustu založený Čeňkem Růžičkou

2017 LISTOPAD

vykoupení vepřína v Letech u Písku státem

2022

demolice vepřína

2024

bude otevřen moderní Památník s expozicemi v Letech u Písku

Lektor žáky povzbudí, aby neměli obavy ze špatného umístění karet na časovou osu. Dále je upozorní, že některé letopočty jsou spíše důležitými historickými milníky, ke kterým nejsou fotografie. Naopak u některých dat může být více fotografií. V následujícím kroku promítá lektor na tabuli fotografie v chronologickém pořadí a vyzve u každé fotografie skupinku, která s fotografií pracovala, ať přečte titulek a případně doplní informace, které se do titulku nevešly. Ostatní se mohou doptávat, co by je ještě k fotografii zajímalo. Lektor ke každé fotografii doplní důležité kontextové informace a podle svého uvážení položí některou z otázek k přemýšlení (tyto otázky jsou uvedeny na druhé straně v sadě karet pro lektory). Pokud je karta na časové ose umístěna nepřesně, přesune ji s upřesňujícím komentářem.

Vysvětlivka zkratky CT = „cikánský tábor“ – tj. dobové úřední označení táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu.

KARTY

Výstražné tabule 1927–1947

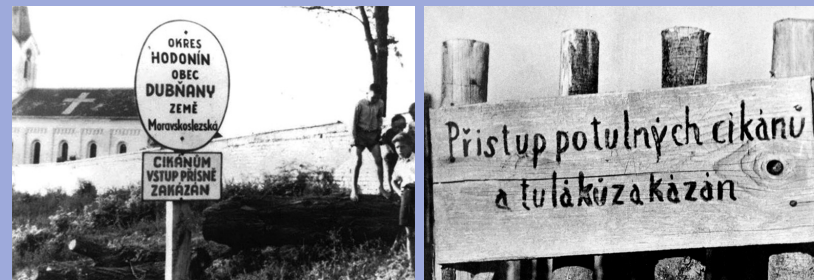
INFORMACE PRO LEKTORA:

Fotografie zachycují tabule se zákazy vstupu, které byly postaveny některými městy v Československu. Určit území, kam byl přístup „potulných cikánů“ (jak byli Romové v tehdejší zákoně označeni) zakázán, umožnil **zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech a osobách žijících po cikánském způsobu**, který byl přijat v roce **1927**. Zákazy se týkaly hlavně lázeňských a velkých měst (Praha, Brno), rekreačních oblastí a pohraničního území.

Mimo zákazy vstupu zákon také nařídil, aby se všichni „cikáni“ podrobili **soupisu**, aby u sebe nosily **tzv. cikánské legitimace** (speciální průkazy totožnosti) a v případě, že kočují, tak i **kočovnické listy**. Zajímavostí je, že jednotné průkazy totožnosti v době první republiky ještě neexistovaly. V roce 1919 byly sice zavedeny občanské legitimace, nicméně vlastnictví tohoto průkazu bylo dobrovolné.

Lidé mohli prokazovat svou totožnost také rodnými listy, cestovními pasy, případně jinými doklady. To ale neplatilo pro kočující Romové, kteří od svých 14 let museli mít stále u sebe tzv. cikánské legitimace. Ve skutečnosti tzv. cikánské legitimace dostali i mnozí Romové, kteří již nekočovali, a také lidé neromského původu, kteří žili kočovným způsobem života. Tzv. cikánské legitimace byly veřejností často vnímány jako jakýsi cejch zločince. I mnozí Romové vnímali legitimaci jako ponižující a problematickou, protože jim znesnadňovala získání živnostenského listu apod. Zákon byl zaměřen na likvidaci kočovného způsobu života, a proto hovořil především o „potulných cikánech“. Tento pojem se ale dále nijak nespécifikoval, a proto byl ve většině případů uplatňován i na Romové v tu dobu už žijící usedle, čímž měl

diskriminující dopad na všechny Romové bez ohledu na jejich způsob života. **Lektor může starším studentům klást otázku, zda byl takový zákon demokratický.** Zákon byl inspirován zahraniční politikou (hl. francouzským zákonem o provozování kočovných živností a bavorským zákonem zabývajícím se bojem proti cikánskému zlořádu) a odrážel protiromské nálady ve společnosti, které podporoval protiromsky a protižidovsky zaměřený tisk. Fakt, že je v konfliktu s platnou ústavou, byl znám (omezoval volnost pohybu, negoval princip rovnosti občanů před zákonem) už při jeho projednávání v parlamentu, přesto byl schválen, podepsal jej T. G. Masaryk.

KARTY

Výstražné tabule 1927–1947

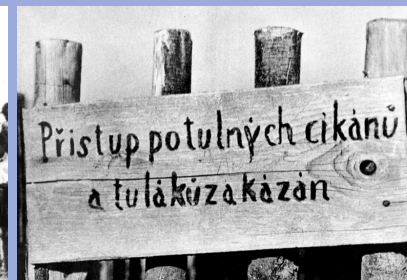
Jednotlivé strany zaujaly k zákonu rozdílná stanoviska – od podpory (agrárníci) přes projevy nesouhlasu i odporu (Česká i německá sociální demokracie, komunisté byli proti osnově zákona). Legislativa nepomáhala řešit situaci Romů, měla spíše před tímto „živlem“ chránit společnost.

Lektor se může ptát, co si o tom myslí

žáci: Setkáváte se se zákazy vstupu i dnes? Jak se lidé asi cítí, když jim někdo zamezuje někam vstup? Viděli o tom nějaký film (např. film *District 9*), četli knihu?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Fotografie zachycují tabule se zákazy vstupu, které byly postaveny některými městy v Československu. Určit území, kam přístup „potulných cikánů“ (jak byli Romové v tehdejším zákoně označeni) nebyl povolen, umožnil zákon o potulných cikánech a osobách žijících po cikánském způsobu. Zákazy se týkaly hlavně lázeňských a velkých měst (Praha, Brno), rekreačních oblastí a pohraničního území.

KARTY

Kočovní způsoby života**INFORMACE PRO LEKTORA:**

Snímek byl vyfocen ve třicátých letech 20. století, tedy ještě v době před válkou. Vidět jsou na ní bratři Adolf a Matěj Chadrabovi (první a třetí zleva).

Rodina na fotografii pocházela ze skupiny tzv. německých Romů – Sintů.

Ti spolu s českými Romy v tu dobu v Čechách převážně **kočovali a žili tradičním způsobem života**. Důvody kočování často souvisely s obživou – kočující Romové hledali zákazníky a kupce svých výrobků. Mezi řemeslné kočujícími romskými skupinami bychom našli kováře, koteláře, cínaře, brusiče, opraváře deštníků, dráteníky, ale také výrobce dřevěného nádobí a koryt. Romové se tradičně živili akrobacií, předváděním cvičené zvěře (hlavně medvědů nebo opic), loutkoherectvím i herectvím. Ženy rodině přilepšovaly sběrem a prodejem lesních plodů, hub a bylin i provozováním magie – hádáním z ruky nebo karet, zaříkáváním. Romové se živili také

jako podomní obchodníci, hudebníci, koňští handlíři (tj. obchodníci s koňmi). Život na cestách byl složitý a nesl s sebou řadu nejistot a každodenních problémů. Některé romské skupiny by se možná bývaly už rády usadily, alespoň třeba na dobu chladných zimních měsíců. Mnohé obce ale pod vlivem letitých předsudků odmítaly vpustit Romy mezi sebe a poskytnout jim domovská práva, díky kterým by Romové mohli v obcích trvale žít.

Neplatilo to ale pro všechny. Obecně lze shrnout, že v době první republiky na našem území žily různorodé subetnické skupiny Romů, které se lišily nejen historií a různými dialekty romštiny, ale také způsobem života a obživy i sociálním postavením. Bylo možné setkat se s rodinami žijícími na okraji společnosti v hodně chudých podmínkách až po zámožné obchodníky.

Poznámka pro lektora:

Sinti (v jednotném čísle), **Sinto** (v množném čísle) jsou výraznou subetnickou skupinou Romů žijících převážně v Německu, dále v Itálii, Rakousku, České republice, Slovinsku aj., úzce spjatou s francouzskými Manouche. V českém prostředí jde o početně velmi malou skupinu, která se cítí být spřízněna se Sinty v celé Evropě. Hovoří sintským dialektem romštiny s mnoha slovy převzatými z němčiny. Až do násilného usazení žili kočovním, případně polokočovným způsobem života, který odpovídal jejich tradičnímu způsobu obživy, zejména obchodování.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci:

Jak se lidem kočujícím v maringotce žilo? Jsou spíše chudí nebo naopak lépe situovaní – podle čeho tak soudíte? Co jim mohlo na životě bez stálého bydliště vyhovovat a co bylo naopak těžké?

KARTY

Kočovní způsoby života**INFORMACE PRO ŽÁKY:**

Rodina na fotografii pocházela ze skupiny tzv. německých Romů – Sintů. Ti spolu s českými Romy v tu dobu v Čechách převážně kočovali a žili tradičním způsobem života. Důvody kočování často souvisely s obživou – kočující Romové hledali zákazníky a kupce svých výrobků. Mezi řemeslně kočujícími romskými skupinami bychom našli kováře, kotláře, cínaře, brusiče, opraváře deštníků, dráteníky, ale také výrobce dřevěného nádobí a koryt.

KARTY

**Romové z Moravy,
kroje****INFORMACE PRO LEKTORA:**

V době vzniku Československé republiky žilo na jejím území přibližně 70 000 Romů. Většina z nich žila na území Slovenska. **V Čechách, na Moravě a ve Slezsku žilo asi 10 000 Romů.**

Na fotografii je **rodinná kapela Kubíků – Romů usedle žijících ve Velké nad Veličkou** (jihovýchod Moravy). Kubíkovci zde žili usedle již dlouho. První písemné doklady o nich pocházejí z roku 1901, kdy se v úředních záznamech píše o tom, že zde rodina žila, mluvila „českomoravsky“ a živila se kovářstvím, nádenictvím a hudbou. Domovské právo (právo žít usedle v dané obci) získala patrně již ale mnohem dříve. Jeden z prvních známých hudebníků této rodiny, Jožka Kubík, se zde narodil už v roce 1823. Jeho syn Josef se pak se svou kapelou proslavil účastí na **Národopisné výstavě československé v Praze** v roce **1895**, kde vystoupil

v rámci propagace většinové slovanské kultury. Odtud také pochází tato fotografie. Horňácké kroje, které mají lidé z fotografie na sobě (byť možná trochu upravené dle zvyků vlastní kultury), poukazují na to, že Kubíkovci již byli začleněni do místní společnosti.

Pro mnohé moravské Romy bylo v tu dobu typické, že žili usedle na okrajích vesnic a měst. Tato „okrajovost“ ale ještě ukazovala na jejich sociálně horší postavení v místní společnosti. Usazení Romové se živili jako drobní kováři, obchodníci s koňmi, hudebníci, nebo pomáhali sedlákům při sklizních atd. Naopak tzv. čeští Romové žili zpravidla kočovně nebo „polokočovně“. Od jara do podzimu cestovali se svými vozy v okruhu daných obcí, aby jejím obyvatelům nabízeli své služby a zboží.

Lektor po těchto třech fotografiích shrne, že způsob života Romů před válkou se dost lišil. Romové v Čechách většinou stále ještě kočovali, případně žili polokočovným způsobem života (usazovali se na zimu). Na Moravě naopak mnoho Romů již žilo usedle, což vyplývalo z předchozích dějinných událostí.

V českých zemích se pro usazení Romů nevytvořily všude stejné předpoklady; zatímco v Čechách zůstávají Romové ještě v 19. století neusazení, na Moravě se již koncem 17. století usazují první Romové, vrchností povolání z Uher.

Na území Uher (dnešní část Slovenska, Maďarska, část Rumunska, Polska, Ukrajiny...) se v 18. stol. snažila dosáhnout usazení kočujících romských skupin a jejich následné asimilace panovnice Marie Terezie.

KARTY

Romové z Moravy,
kroje

Šlo o násilnou asimilaci – Romové se měli vzdát svého způsobu života, tradičních řemesel i jazyka, z Romů se měli stát „novomaďaři“. Romové byli povinně usazováni v nově budovaných koloniích, velký důraz se kladl na to, aby řádně vyznávali katolickou víru, pravidelně navštěvovali bohoslužby a povinnou školní docházku. Usazení Romové se měli žít jako rolníci. Ačkoli násilná asimilace zdaleka není ideálním řešením, přinesl projekt po dlouhé době represí do života Romů i řadu pozitivních momentů; především se poprvé stali legálními obyvateli, nikoliv psanci. V těchto snahách pokračoval i její syn Josef II.

Na Moravě také mohlo postupně začít docházet k usazování některých romských rodin. V době nejtuzších proticikánských represí totiž mocné šlechtické rody využívaly možnosti vybrané „cikány“ vyjmout z platnosti

těchto nařízení a „tolerovat“ je na svých pozemcích. Feudálové se zajímali o jejich nabízené a v místě potřebné služby – kovářství nebo hudební produkci. Výměnou za opuštění všech typických prvků „cikánského života“ jim vrchnost umožnila trvalé usazení. Za těmito „legálními“ usedlíky přicházeli za vidinou lepšího života členové jejich širších rodin a jiní Romové, kteří sice již nebyli vítáni, ale v průběhu dalších desetiletí a století si na Moravě sami vybojovali své právo na usazení.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Proč mají Romové na fotografii moravské lidové kroje? Kým se asi cítili být? Kde byl jejich domov? Jak se k nim asi chovalo jejich okolí? Proč?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Na fotografii je rodinná kapela Kubíků – Romů usedle žijících ve Velké nad Veličkou (jihovýchod Moravy). Kubíkoví zde žili usedle již dlouho. První písemné doklady o rodině pocházejí ze začátku 20. století, kdy se v úředních záznamech píše o tom, že zde rodina žila, mluvila „českomoravsky“ a živila se kovářstvím, nádenictvím a hudbou. Jeden z prvních známých hudebníků této rodiny, Jožka Kubík, se zde narodil už v roce 1823. Jeho syn Josef se pak se svou kapelou proslavil účastí na **Národopisné výstavě československé v Praze** v roce **1895**, kde vystoupil v rámci propagace většinové slovanské kultury. Odtud také pochází tato fotografie. Horňácké kroje, které mají lidé z fotografie na sobě (byť možná trochu upravené dle zvyků vlastní kultury), poukazují na to, že Kubíkoví již byli začleněni do místní společnosti.

KARTY

Matka a dědeček Čeňka Růžičky

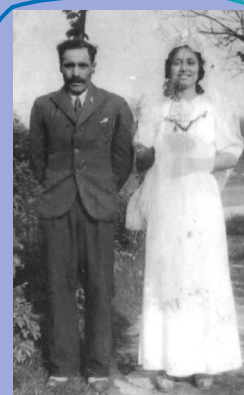
INFORMACE PRO LEKTORA:

Fotografie pochází ze srpna roku 1942. Je na ní zachycena **maminka Čeňka Růžičky Alžběta (nar. 1924) na své svatbě s prvním mužem**. Po jejím boku stojí její tatínek Václav. Rodina před válkou kočovala a živila se chovem a prodejem koní.

Důležité informace, které se žáci stručně dozvědí od lektora:

30. 11. 1939 byla vydána **vyhláška ministerstva vnitra o zákazu kočování**. Romové se museli do dvou měsíců usadit, měli si najít práci a posílat své děti do školy. Těm, kteří by zákaz nerespektovali, bylo pohroženo zařazením do kárných pracovních táborů. Do konce ledna 1940 se usadilo 70–80 % všech Romů. Některé obce se ale bránily tomu, aby u nich Romové byli trvale usazeni včetně domovského práva a snažili se je vypudit.

Rodina maminky Čeňka Růžičky se usadila v obci Loukov, kde žila do srpna 1942. V tomto roce se zásadně změnil život nejen jim, ale všem Romům žijícím na území Československa. V Protektorátu Čechy a Morava byl totiž v **červenci 1942** vydán **výnos o potírání cikánského zlořádu**. Ten všem „cikánům a cikánským míšencům“ nařizoval, aby se podrobili soupisu. Cílem soupisu bylo podchytení osob s podílem „cikánské krve“ v protektorátu, do soupisu se tak dostávali všichni Romové bez ohledu na jejich způsob života či obživy. V soupise bylo nakonec zapsáno zhruba 6 500 osob, přičemž přibližně jedna třetina z nich byla okamžitě v srpnu 1942 internována **v nově zřízených tzv. cikánských, fakticky koncentračních, táborech v Letech u Písku** (tábor pro Čechy) **a v Hodoníně u Kunštátu** (tábor pro Moravu).

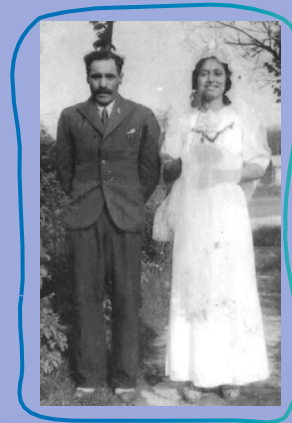
V Letech u Písku byla uvězněna i Alžběta se všemi příbuznými. V táborech byly špatné životní podmínky, lidé trpěli zimou, podvýživou a nedostatečnými hygienickými podmínkami a z nich vyplývajícími nemocemi. Alžbětin otec v táborech zemřel a zemřela zde i její prvorozená dcera. Sama Alžběta byla později transportována do koncentračního a vyhlazovacího tábora v Auschwitz II-Birkenau. Válku a věznění přežila z celé rodiny ona jediná. Syna Čeňka pak měla po válce se svým druhým mužem. Za toho se ale nikdy neprovdala. Jako rozvedená totiž nemohla mít znovu svatbu v kostele. Rodina žila až do konce 50. let kočovným životem.

KARTY

Matka a dědeček Čeňka Růžičky

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Na fotografii je zachycena maminka Čeňka Růžičky Alžběta (nar. 1924) na své svatbě s prvním mužem v roce 1942. Po jejím boku stojí její tatínek Václav. Rodina před válkou kočovala a živila se chovem a prodejem koní. Alžběta i s tatínkem byla uvězněna v táboře v Letech u Písku, kde tatínek zemřel a zemřela zde i její prvorozená dcera. Alžběta byla za války později transportována do koncentračního a vyhlazovacího tábora v Auschwitz II-Birkenau. Válku a věznění přežila z celé rodiny jediná.

KARTY

Sběrný tábor**INFORMACE PRO LEKTORA:**

V srpnu 1940 byly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu otevřeny **kárné pracovní tábory**, ve kterých měli být internováni práceschopní (tj. zdraví) muži starší 18 let, kteří nemohli prokázat řádný zdroj obživy, a muži tzv. práce se štítící. Předpokládalo se, že se bude jednat také o romské muže – práceschopné „potulné cikány a jiné tuláky žijící stejným způsobem“, žebráky, zahaleče, hazardní hráče, povaleče, osoby žijící z nečestných výdělků a osoby pohybuující se na okraji společnosti. Pro úřady na jednotlivých místech, neochotné nebo neschopné řešit problémy s usazením Romů, tak vznikla možnost zbavit se těch „problémových“. Pobyt káránců byl časově omezen na dobu 3 až 6 měsíců. Káránci zde měli vykonávat tzv. všeobecně prospěšné úkoly, mezi které patřila stavba dálnkové silnice mezi Plzní a Ostravou.

Na základě **výnosu o preventivním potírání zločinnosti** (březen 1942) byly kárné pracovní tábory přeměněny na sběrné tábory, se zpětnou platností od 1. 1. 1942. Fotografie pochází z první poloviny roku **1942** právě ze **sběrného tábora v Letech u Písku** a jsou na ní zachyceni vězni pracující na stavbě silnice a dohlížející dozorce. Sběrné tábory měly sloužit jako zařízení pro preventivní policejní vazbu. Pracovní neschopnost člověka nebránila jeho zařazení do tábora, a to i přes to, že se zde uvěznění muži měli podílet na stavbě silnice. Ve sběrném táboře byli vězněni zločinci z povolání a „asociálové“, mezi kterými byli výslovně uvedeni i „cikáni a osoby kočující po cikánsku“. **Podíl romských vězňů tvořil 5–15 % ze všech internovaných osob.** V seznamech tábora byli Romové označováni velkým červeným písmenem C („cikán“). Z táborů byly

vypravovány tzv. transporty asociálů do koncentračního tábora Auschwitz I, a dále pak do koncentračních táborů Buchenwald a Ravensbrück. Tímto krokem se letský tábor zařadil do systému nacistických táborů.

Lektor by měl shrnout a ujistit se, že žáci vědí a chápou, že na místech tzv. cikánských, fakticky koncentračních, táborů nejprve stály kárné pracovní tábory a potom sběrné tábory. Postupná a nenápadná proměna míst mohla způsobit, že tzv. cikánské tábory okolí vnímalo stále jako místa pro zločince a uniklo jim ze zřetele, že zde byly vězněny zcela bezdůvodně – jen kvůli svému rasovému původu – celé romské rodiny včetně dětí, seniorů a těhotných žen.

KARTY

Sběrný tábor

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Proč byli lidé vězněni v táborech? Jak se asi cítili? Mohli si nějak pomoci nebo mohl jim někdo pomoci? Proč ještě dnes někteří lidé, včetně politiků, existenci táborů popírají a utrpení lidí v nich vězněných zlehčují? Existují dnes tábory, kam se zavírají nevinní lidé?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

V srpnu 1940 byly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu otevřeny kárné pracovní tábory, ve kterých měli být internováni práce schopní (tj. zdraví) muži starší 18 let, kteří nemohli prokázat řádný zdroj obživy, a muži tzv. práce se štítící. Předpokládalo se, že se bude jednat také o romské muže – práce schopné „potulné cikány a jiné tuláky žijící stejným způsobem“, žebráky, zahaleče, hazardní hráče, povaleče, osoby žijící z nečestných výdělků a osoby pohybující se na okraji společnosti. Podíl romských vězňů tvořil 5–15 % ze všech internovaných osob.

KARTY

**CT – foto děti
(1942–1943)****INFORMACE PRO LEKTORA:**

Fotografie pochází někdy z **druhé poloviny roku 1942 až z první poloviny roku 1943**. Tedy z doby, kdy byl v Letech u Písku zřízený **tzv. cikánský, fakticky koncentrační, tábor, ve kterém byly uvězněny celé romské rodiny včetně dětí, těhotných žen a seniorů**.

Šlo o lidi, kteří se ničím neprovinili a v táboře byli uvězněni z rasových důvodů. Ve špatných životních podmínkách (nedostatek jídla, zima, špatné hygienické podmínky, těžká práce, nemoci atd.) zde lidé čekali na transport do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Pracovat v táboře musely i všechny děti starší 10 let.

V táboře bylo celkem uvězněno přibližně 1 309 osob. Přimo v táboře zemřelo nejméně 326 lidí, přičemž většinu z nich tvořily právě děti. Protože byly v táboře uvězněny i těhotné ženy, narodilo se přímo zde asi 36 dětí, z nichž pobyt v táboře přežily jen 4.

Na fotografii jsou vyfoceni dětští vězni tzv. cikánského tábora v Letech u Písku, kteří jsou shromážděni před jednou z táborových budov. Na fotce je možné pozorovat, že děti měly ostříhané vlasy, na sobě jen chatrné oblečení. Fotografie vypovídá o stavu dětí a také ukazuje, že byly vězněny i ty nejmenší děti, které ostatní držely v náručí. Snímek pravděpodobně pořídili dozorcí, a tudíž zachycuje spíše jejich pohled než realitu vězňů. Fotografie měla mít pravděpodobně propagační či dokumentační účely.

Doplňující informace pro lektora:

Počty zemřelých se mohou lišit a mohou se navýšit probíhajícími výzkumy. Neúplná čísla totiž vyplývají z špatně vedené táborové evidence.

10. 7. 1942 vešel v platnost výnos o potírání tzv. cikánského zlořádu (ČSR) (vydal jej generální velitel protektorátní policie Horst Böhme; byl přesnou kopií říšské předlohy, v Německu platil již od roku 1937). Rozkaz nařizoval, aby místní četnické stanice provedly soupis „cikánů a cikánských míšenců“, jehož záměrem bylo přesné podchycení osob s podílem „cikánské krve“ v protektorátu, a to bez ohledu na jejich způsob života či obživy.

KARTY

**CT – foto děti
(1942–1943)**

Asi 6 500 osob zahrnutých v soupisu bylo označeno za „cikány nebo cikánské míšence“. Asi třetina lidí ze soupisu byla okamžitě v srpnu 1942 internována v nově zřízených tzv. cikánských táborech v Letech u Písku (cca 1 200 osob) a v Hodoníně u Kunštátu (cca 1 200 osob).

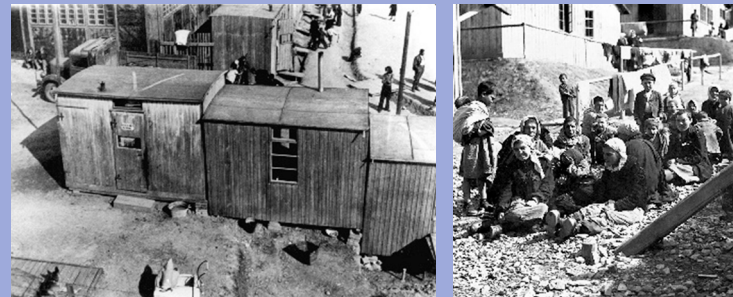
Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Jak se podle vás mají děti zachycené na fotografii? Kdo asi fotografii pořídil a proč? Tuší děti, co je čeká? Proč byly v táborech zavřeny i matky s dětmi?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Fotografie pochází z doby, kdy byl v Letech u Písku zřízený tzv. cikánský, fakticky koncentrační, tábor, ve kterém byly uvězněny celé romské rodiny, včetně dětí, těhotných žen a seniorů. Šlo o lidi, kteří se ničím neprovinili a v táboře byli uvězněni z rasových důvodů. Ve špatných životních podmínkách (nedostatek jídla, zima, špatné hygienické podmínky, těžká práce, nemoci atd.) zde lidé čekali na transport do koncentračního a vyhlazovacího tábora v Auschwitz II-Birkenau. Pracovat v táboře musely i všechny děti starší 10 let.

KARTY

**CT – foto baráky
(dozorci × uvěznění lidé)****INFORMACE PRO LEKTORA:**

Fotografie byly pořízeny v **tzv. cikánském táboře v Letech u Písku**. Tábor fungoval od srpna 1942 do srpna 1943 a byly v něm uvězněny celé romské rodiny včetně dětí, těhotných žen a seniorů. Šlo o lidi, kteří se ničím neprovinili a v táboře byli uvěznění z rasových důvodů. Ve špatných životních podmínkách (nedostatek jídla, zima, špatné hygienické podmínky, těžká práce, nemoci atd.) zde lidé čekali na transport do koncentračního a vyhlazovacího tábora v Auschwitz II-Birkenau. V táboře bylo celkem uvězněno 1309 osob. 326 lidí přímo v táboře zemřelo.

Na fotce jsou vidět malé dřevěné domky bez podezdívky, které sloužily k ubytování uvězněných lidí. Zchátralé, provlhlé domky nešlo vytopit a navíc nestačila ani jejich kapacita.

Domky byly určeny pro 400 osob, ale hned v prvním měsíci zřízení tábora se zde ocitlo přes 1 200 vězňů. V jedné ubytovací buňce určené pro 4 osoby se tak tísnilo mnohdy až 17 dospělých a až 7 dětí mladších dvou let. V pozadí stojí větší barák, který sloužil jako kanceláře a ubytovna dozorců.

Uvěznění lidé museli dodržovat přísný táborový řád, který určoval režim dne, množství přiděleného jídla, nemožnost návštěv v táboře, druh vykonávané práce apod. Dozorčí službu v táboře vykonávali **čeští dozorcí**, kteří podléhali dohledu německé policie a vykonávali její rozkazy. Velitelem tábora byl Josef Janovský. Přeživší vězni na něj vzpomínali jako na krutého člověka, který se podílel na fyzických trestech. Po válce byl Janovský souzen za napomáhání nacistům, jeho podíl na utrpení a smrti vězňů byl až na posledním místě obžaloby. Nakonec byl zproštěn jakékoliv

viny, stejně tak byli osvobozeni i dva další obvinění dozorcí. Jediným člověkem, který byl v Československu odsouzen za smrt konkrétních romských vězňů v koncentračním táboře, byl Blažej Dydy – romský vězeň z tzv. cikánského, fakticky koncentračního, tábora v Hodoníně u Kunštátu a následně vězeň v Auschwitz II-Birkenau. Dydy v táboře působil jako vězeňský kápo. Káповé jakožto členové vězeňské samosprávy byli vybíráni z řad vězňů strážným personálem.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Jak se v táboře asi žilo?

Jak se život v něm lišil od života mimo tábor? Co uvězněným asi chybělo?

KARTY

CT – foto baráky
(dozorci × uvěznění lidé)**INFORMACE PRO ŽÁKY:**

Na fotce jsou vidět malé dřevěné domky bez podezdívky, které sloužily k ubytování uvězněných lidí v tzv. cikánském, fakticky koncentračním, táboře v Letech u Písku. Domky byly zchátralé, provlhlé a v zimě je nešlo vytopit. Navíc nestačila ani jejich kapacita. V jedné ubytovací buňce určené pro 4 osoby se tak tísnilo mnohdy až 17 dospělých a 7 dětí mladších dvou let. V pozadí stojí větší barák, který sloužil jako kanceláře a ubytovna dozorců.

Uvěznění lidé museli dodržovat přísný táborový řád, který určoval režim dne, množství přiděleného jídla, nemožnost návštěv v táboře, druh vykonávané práce apod. Dozorčí službu v táboře vykonávali čeští dozorcí, kteří podléhali dohledu německé policie a vykonávali její rozkazy.

KARTY

Hromadný transport Bohusoudov

INFORMACE PRO LEKTORA:

V prosinci 1942 byl vydán v rozkazu šéfa německé policie a SS Heinricha Himmlera tzv. **Osvětimský výnos / / Auschwitz Erlass**. Ten nařizoval deportace „cikánů a cikánských míšenců“ z Říše a připojených území do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Podle původního plánu měli být z našeho území deportováni nejprve vězni tzv. cikánských táborů, avšak z důvodu výskytu epidemie tyfu v Letech u Písku i v Hodoníně u Kunštátu byli jako první deportováni Romové ponechaní dosud na svobodě.

Fotografie byla pořízena **8. 3. 1943** a zachycuje **obyvatele romské osady Bohusoudov** (okres Jihlava) **těsně před deportací do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau**. Samotná osada vznikla už ve 2. pol. 18. století a postupně se

rozzrůstala. Romské rodiny zpočátku stále kočovaly a vracely se sem až na zimu, později ale začaly žít mnohé rodiny usedle, stavěly dřevěné chatrče, které se později proměnily v domky z nepálených cihel. Na počátku 20. století zde žila necelá stovka obyvatel, kteří patřili k sociálně slabým. Lidé zde obvykle mluvili romsky, ovládali ale i češtinu. Některé z dětí navštěvovaly školu a všichni obyvatelé se hlásili ke křesťanské víře, přestože do kostela chodili jen málo.

V srpnu 1942 byla část obyvatel uvězněna v tzv. cikánském táboře v Letech u Písku. Další transporty pak mířily přímo do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau, a to v březnu a květnu 1943. Válečné věznění nepřežily více než dvě třetiny obyvatel osady. Poslední zbylí Romové,

kteří válku přežili, se odtud po válce odstěhovali do pohraničí. Opuštěná obydí pak chátrala, až nakonec musela být zbořena.

Doplňující informace pro lektora: První hromadný transport z tzv. cikánského tábora (dále také „CT“) Lety byl transportem do Auschwitz I.: „transport asociálů“ ze dne 2. 12. 1942 čítal 16 mužů a 77 žen (označení za asociály), převážný počet tvořili staří lidé. Druhý hromadný transport z letského tábora vedl již do Auschwitz II-Birkenau a uskutečněn byl v důsledku plánovaného zrušení CT Hodonín 4. 5. 1943. Hromadný transport čítal 420 vězňů (215 mužů a 205 žen) a plánoval se už od února 1943 (na základě Osvětimského výnosu z konce roku 1942), ale odkládal se kvůli karanténě v táboře.

KARTY

Hromadný transport
Bohusoudov

Oficiální zrušení tábora datujeme na 8. 8. 1943. V táboře zůstalo 15 vězňů k vyklízcím pracím, 2–3 měsíce trvala fyzická likvidace tábora – úklid a dezinfekce všeho, co mohlo být ještě upotřebeno. Baráky byly strženy a rozebrány a vše bylo spáleno, včetně oplocení tábora. Poslední hromadný romský transport byl vypraven 22. 8. 1943. Romové, kteří zůstali v tzv. cikánských táborech na likvidační práce, nebo byli stále ponecháni na svobodě, byli později umístěni do nových transportů asociálů.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Co podle vás očekávají lidé na fotografiích? Jaké asi zažívají pocity? Kdo podle vás tuto fotografii pořídil a proč? Mají někoho, na koho by se mohli obrátit se žádostí o pomoc?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Fotografie zachycuje obyvatele romské osady Bohusoudov (okres Jihlava) těsně před deportací do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Samotná osada vznikla už ve 2. pol. 18. století a postupně se rozrůstala. Romské rodiny zpočátku stále kočovaly a vracely se sem až na zimu, později ale začaly žít mnohé rodiny usedle, stavěly dřevěné chatrče, které se později proměnily v domky z nepálených cihel. Na počátku 20. století zde žila necelá stovka osob, kteří patřili k chudším skupinám obyvatel. Lidé zde obvykle mluvili romsky, ovládali ale i češtinu. Některé z dětí navštěvovaly školu a všichni obyvatelé se hlásili ke křesťanské víře, přestože do kostela chodili jen málo.

KARTY

Čeněk Růžička

INFORMACE PRO LEKTORA:

Čeněk Růžička se narodil 28. 10. 1946 v Liberci rodičům Alžbětě (nar. 8. 4. 1924) a Janovi (nar. 3. 2. 1917).

V období jeho dětství žila rodina v maringotce a kočovala po Čechách. V místě, kde zrovna pobývali, chodil malý Čeněk do školy s notýskem, do něhož dostával razítko pana ředitele na důkaz, že tam byl. Školy se střídaly často, někdy i po pár dnech. Naučit se školní látku bylo v takových podmínkách těžké. Rodiče se proto rozhodli nechat Čeňka u jeho strýce a tety, kteří žili usedle, a tak mohl školu pravidelně navštěvovat. S rodiči pak kočoval vždy o prázdninách.

11. 11. 1958 začal v Československu platit zákaz kočování, přesto rodina ještě dva roky kočovala. Nakonec je ale usazení neminulo a policie otci zabavila koně i maringotku. Tu mu nakonec vrátili a rodina se v ní pak usídlila poblíž Hořic natrvalo. Zde si otec také našel práci a posléze tu rodina koupila i dům.

Po základní škole se Čeněk vyučil kameníkem. Do roku 1989 pracoval v kamenolomu. Později podnikal ve starožitnictví. V roce 1997 se poprvé dozvěděl o osudech své rodiny, která byla internovaná v tzv. cikánském táboře v Letech u Písku. V roce 1998 založil Výbor pro odškodnění romského holocaustu.

V roce 2017 byla panu Růžičkovi ministrem kultury udělena cena ARTIS BOHEMIAE AMICIS za neutuchající snahu o dosažení satisfakce pro oběti holocaustu Romů a Sintů.

V létě 2022 se aktivně zúčastnil zahájení demolice bývalého vepřína v Letech u Písku a jeho celoživotní snažení tak dosáhlo svého vrcholu. Prosazoval založení instituce, která se bude věnovat dějinám a kultuře původních českých Romů a Sintů, tedy etnikům během II. světové války téměř vyvražděným.

Čeněk Růžička zemřel nečekaně 9. 12. 2022. Předsedkyní Výboru pro odškodnění romského holocaustu se poté stala Čeňkova neteř Jana Kokyová, která se narodila v Hořicích 17. 8. 1979. Janina maminka Anna Marie (nar. 1948) byla sestrou Čeňka Růžičky, jeho dalšími sourozenci pak jsou Antonie (nar. 1953) a Jan (nar. 1958).

KARTY

Čeněk Růžička**INFORMACE PRO ŽÁKY:**

Čeněk Růžička se narodil 28. 10. 1946 v Liberci. V době jeho dětství žila rodina v maringotce a kočovala po Čechách. V místě, kde zrovna pobývali, chodil malý Čeněk do školy s notýskem, kam dostával razítko pana ředitele na důkaz, že tam byl. Školy se střídaly často, někdy i po pár dnech.

V roce 1997 se poprvé dozvěděl o osudech své rodiny, která byla za války internovaná v tzv. cikánském táboře v Letech u Písku. V roce 1998 založil Výbor pro odškodnění romského holocaustu. V roce 2017 byla panu Růžičkovi ministrem kultury udělena cena ARTIS BOHEMIAE AMICIS za neúnavnou snahu o dosažení zadosti- učinění pro oběti holocaustu Romů a Sintů.

V létě 2022 se aktivně zúčastnil zahájení demolice bývalého vepřína v Letech u Písku, čímž jeho celoživotní snažení dosáhlo vrcholu. Zemřel nečekaně 9. 12. 2022.

KARTY

Odhalení pomníku v Letech u Písku 1995

INFORMACE PRO LEKTORA:

Veřejná diskuze o důstojné připomínce obětí CT v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu v České republice začala až v 90. letech 20. století.

V roce 1994 bylo rozhodnuto o výstavbě památníku na místě hromadných hrobů obětí letského tábora. Rok nato vznikl pomník vytvořený akademickým sochařem Zdeňkem Hůlou. **Veřejné odhalení pomníku se uskutečnilo 13. 5. 1995 za přítomnosti prezidenta Václava Havla.** Tato událost je zachycena na fotografii.

O dva roky později se začalo jednat o odstranění vepřína. Diskuze o odstranění vepřína a vybudování památníku se ale vlekla. Po dobu dlouhých 20 let se snažili zástupci pozůstalých a přeživších, stejně jako různé skupiny aktivistů či představitelů romských a proromských organizací a institucí,

dosáhnout odstranění vepřína. Jedním z nejvýraznějších představitelů tohoto boje byl Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu. Ve veřejnosti vzbuzovaly snahy o odstranění vepřína rozmanité postoje a kontroverze, které na místo přitahovaly i řadu extremistických aktivit. Nakonec byl vepřín koncem roku 2017 vykoupen státem. Od 1. 1. 2018 se o pietní místo stará Muzeum romské kultury, které sídlí v Brně.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Proč myslíte, že se u nás památka obětí holocaustu Romů začala řešit tak pozdě – na rozdíl třeba od vzniku Státního muzea Auschwitz-Birkenau? Věděli jste, že 90 % českých Romů bylo za války zavražděno?

Důvodů pro to, že se u nás památka obětí holocaustu Romů začala řešit až tak pozdě, mohlo být hned několik. Především válku přežila jen jedna desetina původních českých a moravských Romů, naprostá většina z nich totiž byla v době II. světové války z rasových důvodů vyvražděna. Bylo zde tak jen málo původních romských obyvatel, kteří by za připomínku památky romských obětí holocaustu – svých rodin a přátel – mohli bojovat. O hrůzách zažitých během války navíc mnoho romských přeživších mlčelo, vzpomínky pro ně byly velmi traumatické, a tak o nich často neříkali ani svým nově založeným rodinám a dětem. Většinová společnost o této problematice diskuzi až na výjimky nevedla, romský holocaust se v našich dějinách stal „zapomenutým holocaustem.“

KARTY

**Odhalení pomníku
v Letech u Písku 1995**

Navíc za komunistického režimu se o dějinách Romů s ohledem na snahu o jejich asimilaci (respektive o asimilaci Romů přicházejících ze Slovenska) nemluvilo vůbec.

Pozn.: Nacistický teror přežila v českých zemích jen asi 1/10 z původního romského obyvatelstva, tj. z celkového počtu asi 6 500 Romů a Sintů z území protektorátu i z pohraničního území přičleněného k německé říši, kteří byli násilně deportováni do vyhlazovacího tábora v Auschwitz II-Birkenau, se po osvobození vrátilo 583 bývalých vězňů.

Památník od roku 2009 spravoval Památník Lidice, který provedl jeho rekonstrukci a vybudoval repliky vězeňských baráků, malý amfiteátr, naučnou stezku, přístupové cesty, parkoviště atd.

INFORMACE PRO ŽÁKY:

V roce 1994 bylo rozhodnuto o výstavbě památníku na místě hromadných hrobů obětí letského tábora. Rok nato vznikl pomník vytvořený akademickým sochařem Zdeňkem Hůlou. Veřejné odhalení pomníku se uskutečnilo za přítomnosti prezidenta Václava Havla. Areál od roku 2009 spravoval Památník Lidice, který provedl jeho rekonstrukci a vybudoval repliky vězeňských baráků, malý amfiteátr, naučnou stezku, přístupové cesty, parkoviště atd. V současnosti letský Památník spravuje Muzeum romské kultury.

KARTY

První pietní akt, který realizuje Čeněk Růžička (1998)

INFORMACE PRO LEKTORA:

Obě fotografie zachycují pietní akt, který se každoročně koná v Letech u Písku k uctění památky obětí holocaustu Romů a Sintů. Na obou fotografiích je vyfocený Čeněk Růžička – v obou případech jde o muže v šedém saku. Na fotografii vlevo je zachycen **první veřejný pietní akt organizovaný Čeněkem Růžičkou v roce 1998**. Ten se o osudech svých rodičů a jejich útrapách dozvěděl teprve rok předtím prostřednictvím díla německého novináře Marcuse Papeho. Marcus Pape je vyfocen na prvním snímku, kde pokládá věnec na pomník obětí. Druhá fotografie zachycuje pietní akt z roku 2007.

Lektor se dále může ptát, co si

o tom myslí žáci: Jaké emoce jsou na fotkách zachyceny? Co podle vás Čeněk Růžička na druhé fotografii asi zrovna říká? Je to pro něj důležité? Proč myslíte?

Válečné události a historie rodičů Čeněka Růžičku natolik zasáhly, že kromě každoročně pořádaného pietního aktu **založil také Výbor pro odškodnění romského holocaustu**. Ten se od 90. let zabývá snahou o patřičné odškodnění přeživších a vyřešení majetkové újmy romských vězňů. Vedle toho, že byl Čeněk Růžička romským aktivistou, který se vždy snažil o politický lobbying týkající se odstranění vepřína, realizoval také výstavy věnující se tématu holocaustu Romů a Sintů, pořádal besedy a další aktivity. Mimo jiné byl členem pracovní skupiny podílející se na realizaci nového Památníku, který se má v Letech u Písku veřejnosti otevřít v roce 2024. Čeněk Růžička od roku 2017 také intenzivně usiloval o vybudování pražské pobočky Muzea romské kultury, která se bude věnovat kultuře a dějinám původních českých a moravských Romů a Sintů s důrazem na období jejich genocidy v době II. světové války.

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Obě fotografie zachycují pietní akt, který se každoročně koná v Letech u Písku k uctění památky obětí holocaustu Romů a Sintů. Na fotografiích je vyfocený Čeněk Růžička – v obou případech jde o muže v šedém saku. Na snímku vlevo je zachycen první veřejný pietní akt organizovaný Čeněkem Růžičkou roku 1998. Ten se o osudech svých rodičů a jejich útrapách dozvěděl teprve rok předtím prostřednictvím díla německého novináře Marcuse Papeho. Marcus Pape je vyfocen na prvním snímku, kde pokládá věnec na pomník obětí.

KARTY

Růže na plotě vepřína 2017 + areál vepřína × tábor CT (archeologický průzkum 2016/17)

INFORMACE PRO LEKTORA:

První fotografie byla pořízena 24. 6. 2017 v Letech u Písku. Květiny jsou umístěny na plotě letského vepřína. Dali je tam účastníci **mezinárodního setkání aktivistů, kteří požadovali odstranění vepřína**. Existence vepřína na místě utrpení a smrti obětí holocaustu Romů a Sintů jim přišla nepřijatelná a nevhodná.

Druhá fotka pochází z **dokumentace archeologického výzkumu**, který probíhal na místě bývalého tzv. cikánského tábora v letech 2016–2021. Na fotce je vidět areál vepřína s velkými budovami, ve kterých byla chována prasata (žlutě vyznačený areál). **Červeně vyznačená plocha označuje místo, kde v letech 1942–1943 stál tzv. cikánský tábor, ve kterém byly z rasových důvodů vězněny celé romské rodiny.**

Archeologický výzkum prokázal, že se trosky tábora dobře dochovaly a musely být viditelné na povrchu až do 70. let – tedy do doby, kdy zde byl budován vepřín. Byly odkryty obrysy táborového dvora s pozůstatky řad menších dřevěných baráčků i velkých věžeňských baráků a částí oplocení. Výzkum také potvrdil místo hromadného hrobu vězňů. Místo masového pohřebiště v táboře zemřelých lidí na plánu vyznačuje vyšrafovaný prostor označený písmenem F. Další písmena označují: A – baráky dozorců (vztahuje se k obdélníčku nad písmenem), B – lágr, C – dostavba tábora v roce 1943, D – protiletadlový kryt s krátem po likvidaci munice, E – táborový sklípek.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Proč jsou asi v plotě květiny, z jakého důvodu je lidé obvykle pokládají? Proč podle vašeho názoru rozhodl vládnoucí režim v Československu o výstavbě vepřína na místě někdejšího koncentračního tábora? Jak se asi museli cítit pozůstalí, kterým zahynuli v Letech jejich rodinní příslušníci?

KARTY

Růže na plotě vepřína 2017 + areál vepřína × tábor CT (archeologický průzkum 2016/17)

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Květiny na první fotografii jsou umístěny na plotě letského vepřína. Dali je tam účastníci mezinárodního setkání aktivistů, kteří požadovali odstranění vepřína. Existence prasečí farmy na místě utrpení a smrti obětí holocaustu Romů a Sintů jim přišla nepřijatelná a nevhodná. Druhá fotka pochází z dokumentace archeologického výzkumu, který probíhal na místě bývalého tzv. cikánského tábora. Na fotce je vidět areál vepřína s velkými budovami, ve kterých byla chována prasata (žlutě vyznačený areál). Červeně vyznačená plocha označuje místo, kde v letech 1942–1943 stál tzv. cikánský tábor, ve kterém byly z rasových důvodů vězněny celé romské rodiny.

KARTY

2018
Prasečí hlava**INFORMACE PRO LEKTORA:**

O podobě piety a uctění památky obětí tzv. cikánského tábora, tedy Romů, kteří zde zahynuli nebo byli transportováni do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau, se v české společnosti začalo mluvit až v 90. letech 20. století. Kromě snah o odstranění vepřína a zkulturnění místa se ale ve společnosti objevovaly také hlasy, které utrpení lidí uvězněných zde za II. světové války zlehčovaly nebo dokonce zpochybňovaly. Na místě se uskutečnilo i několik extremistických aktivit.

Fotografie pochází z března 2018 a zachycuje jeden z případů zneuctění pietního místa. Na fotce je vidět prasečí hlava položená u pomníku v místě hrobů obětí tzv. cikánského tábora v Letech u Písku. Fotografie byla zveřejněna v médiích a o incident se začala zajímat policie. Pachatel byl

nakonec dopaden a obviněn z výtržnictví. Sedmadvacetiletý muž se k případu vyjádřil tak, že „mělo jít o recesi“ a hájil se tím, že jeho čin neměl rasistický podtext. Činem chtěl podle vlastních slov pouze vyjádřit nesouhlas s vynaložením státních peněz na odkup vepřína, který stojí na místě někdejšího koncentračního tábora.

Lektor se dále může ptát, co si o tom myslí žáci: Proč podle vás pachatel – mladý muž – položil prasečí hlavu k Pomníku? Jaké měl pravděpodobně informace, že svůj čin považoval za správný? Jak je možné, že se stále objevují názory popírající nutnost vepřín zbourat?

INFORMACE PRO ŽÁKY:

Fotografie zachycuje jeden z případů zneuctění pietního místa – na fotce je vidět prasečí hlava položená u pomníku v místě hrobů obětí tzv. cikánského tábora v Letech u Písku. Fotografie byla zveřejněna v médiích a o incident se začala zajímat policie. Pachatel byl nakonec dopaden a obviněn z výtržnictví. Sedmadvacetiletý muž se k případu vyjádřil tak, že „mělo jít o recesi“ a že chtěl vyjádřit nesouhlas s vynaložením státních peněz na odkup vepřína. Tímto způsobem protestu však naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu a čelil trestnímu stíhání.

FÁZE UVĚDOMĚNÍ

Doba trvání: 30 minut

Beseda s Janou Kokyovou, neteří Čeňka Růžičky, která se v roce 2023 stala po Čeňkovi novou předsedkyní Výboru pro odškodnění romského holocaustu v České republice. Beseda je uvedena videem mapujícím činnost Výboru a Čeňka Růžičky, který ho založil a byl jeho tvář. Aktivitu uvádí úryvek z dokumentárního filmu *Stíny romského holocaustu* (dostupné online z <https://romea.cz/cz/kultura/dokumentarni-film-stiny-romskeho-holocaustu-smutne-vyroci-vydani-vynosu-o-potirani-cikanskeho-zloradu>). Poté se žáci mohou J. Kokyové ptát na cokoliv, co by je k tématu zajímalo. K přípravě na besedu viz s. 19.

Otázky, kterými může lektor začít debatu:

Jedna fotka, se kterou žáci pracovali, ve vás vyvolala emoce. Která to byla a proč? Jak vzpomínáte na svého strýce Čeňka Růžičku? Vyprávěla vám vaše babička, Alžběta Růžičková, co se jí stalo za války? Proč jste se rozhodla stát po Č. Růžičkovi předsedkyní Výboru pro odškodnění romského holocaustu? Proč má Výbor v názvu slovo „odškodnění“ a co přesně si pod tím máme představit? Proč jsou ve společnosti stále přítomny předsudky vůči Romům, i přes fakta holocaustu za II. světové války?

FÁZE REFLEXE

Doba trvání: 15 minut

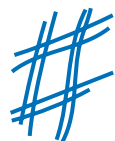
Závěrečná reflexe je důležitou součástí programu, jeho uzavřením. I když se беседа právě „rozjela“ zajímavým směrem, žáci ji sledují více než na začátku, je potřeba si nechat vyčleněných 10–15 minut a s žáky provést ohlédnutí za tím, co se dnes dozvěděli a naučili. Výhodné je, když lektor uzavře беседу s tím, že všichni poděkují za otevřené vyprávění a odpovědi na otázky a shrne hlavní body programu. Poté následuje individuální práce žáků s pracovním listem *Reflexe*, která jim umožní se zklidnit a individuálně zapřemýšlet nad reflektivní otázkou „Vytvoř na dnešní vzdělávací program jeden nebo několik hashtagů, které vyjádří, co si z programu odnášíš.“ Ten je tvořený slovem nebo slovním spojením bez mezer, před které je vložen symbol # zvaný hashtag (v češtině se mu říká mřížka či křížek). Tímto spojením vznikne něco jako klíčové slovo, kterým je v rámci internetu a IT systémů specifikován obsah konkrétního média, textu, souboru apod. Takto označený obsah je následně možné pomocí tohoto hashtagu dohledat. Hashtag je většinou mladými lidmi široce užíván na sociálních sítích, neměli by tedy mít s vymýšlením problém. Tato forma reflexe umožní žákům shrnout

téma vlastním názorem, formulací, vytvořit autentický postoj. Lektor žáky předem požádá o odevzdání listu, protože reflexe se stává užitečnou zpětnou vazbou, jak program vylepšit.

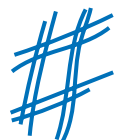
Na vytváření hashtagů necháme žákům **5–6 minut**. Poté jsou vyzváni, že mohou sdílet své odpovědi/pocity ve skupině, pokud budou chtít. V rámci bezpečného prostředí je sdílení **dobrovolné**, v to musí mít žáci důvěru.

Alternativou je **využití pracovního listu pro reflexi** – bubliny, do které vypisují žáci vysvětlení toho, co během workshopu zažili/zjistili. Lektor poté nechá zaznít některá shrnutí nahlas, pokud žáci chtějí.

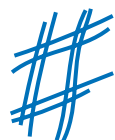
3 HASHTAGY PRO DNEŠNÍ LEKCI:

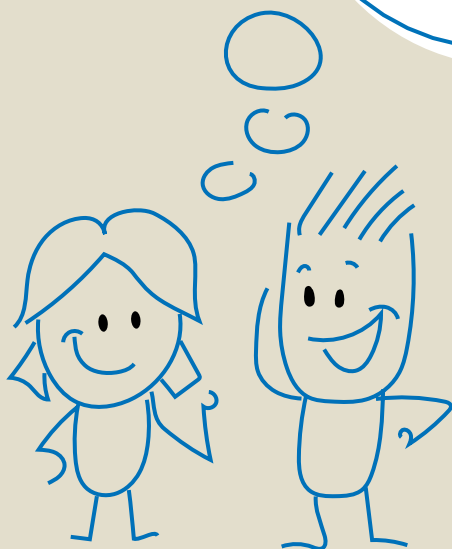

Co se mi honí hlavou?

3

Deskriptory pomáhající v orientaci, zda se podařilo trénovat některé z kompetencí pro demokratickou kulturu:

Deskriptory jsou formulovány z pohledu žáka, tj. žák například tvrdí, že všichni by měli uznat základní svobody každé lidské bytosti. Z několika set deskriptorů sem zařazujeme ty, které považujeme za důležité v souvislosti s předkládaným vzdělávacím programem. Cílem není nechat se jimi zahltit, ale lépe díky nim pochopit, jaké cíle sledují kompetence pro demokratickou kulturu. Doporučujeme si před absolvováním programu vybrat několik těchto deskriptorů (max. 10). Ty následně zkusíme během programu i po něm u žáků sledovat.

Uznání pro lidskou důstojnost a lidská práva

- Tvrdí, že všichni by měli uznat základní svobody každé lidské bytosti.
- Je toho názoru, že lidská práva jsou nutná, aby každá lidská bytost mohla žít důstojný život.

Uznání pro demokracii, spravedlnost, čestnost, rovnost a vládu práva

- Podporuje rovné a nestranné zacházení se všemi občany.

Respekt

- Chová se ke všem lidem s úctou, nehledě na jejich kulturní příslušnost.
- Respektuje ostatní lidi jako rovné lidské bytosti.

Tolerance k nejednoznačnému

- Ukazuje, že může dočasně pozastavit úsudky o jiných lidech.

Analytické a kritické myšlení

- Dokáže propojit argumenty s informacemi.
- Dokáže analyzovat propagandu, propagaci stereotypů, nesnášenlivosti a nenávislné projevy na internetu a v médiích.
- Dokáže informaci kriticky vyhodnotit.

Dovednosti naslouchat a pozorovat

- Pozorně naslouchá odlišným názorům.
- Aktivně naslouchá ostatním.
- Pozorně poslouchá ostatní.

3

Deskriptory pomáhající v orientaci, zda se podařilo trénovat některé z kompetencí pro demokratickou kulturu:

Empatie

- Věnuje pozornost tomu, co jiní lidé pociťují.
- Vyjadřuje soucit s lidmi, ke kterým se někdo chová nespravedlivě.
- Vyjadřuje soucítění s ostatními lidmi, když zjistí, že se jim stalo něco špatného nebo nepříjemného.

Jazykové a komunikační dovednosti

- Dokáže vyjádřit své názory k jistému problému.
- Klade dotazy, které dokazují, že chápe postoje jiných lidí.
- Dokáže uplatnit své argumenty a prosadit svůj názor.
- Požádá řečníky o zopakování, pokud mu/jí nebylo něco jasné.

Dovednosti v oblasti spolupráce

- Dokáže být týmovým hráčem ve skupině.
- Dokáže zařídit, aby se ostatní ve skupině cítili bezpečně, když nastane nějaký problém.
- Když pracuje jako člen skupiny, dokáže účinně vysvětlit svá přesvědčení a své názory ostatním členům skupiny.
- Přijímá společnou zodpovědnost za kolektivně odvedenou práci.
- Soustavně spolupracuje s ostatními na splnění cílů a úkolů.
- Když pracuje jako člen skupiny, odvede svůj kus práce v rámci skupiny.

Znalost a kritické porozumění sobě samému

- Dokáže se kriticky zamyslet nad svými motivy, potřebami a cíli.
- Dokáže se kriticky zamyslet nad svými hodnotami a názory.

Znalost a kritické pochopení světa: Znalost a kritické porozumění kultuře, jiným kulturám a náboženství

- Dokáže vysvětlit nebezpečí generalizace celé kultury na základě chování jednotlivců.

Přílohy:

1. Karty pro studenty k edukačnímu programu
2. Karty k časové ose
3. Pracovní list – reflexe hashtagu nebo Co se mi honí hlavou

Závěr

Pokud jste se vzdělávacím programem pracovali ve škole, můžete věnovat čas dodatečné reflexi vzdělávacího programu i v některé následující hodině (stejně tak pokud se program realizoval v rámci neformálního vzdělávání – například na kroužku – je vhodné se k tématu při nejbližší možné příležitosti vrátit).

Vaši žáci budou mít příležitost o věcech, které se při workshopu a besedě dozvěděli, přemýšlet, možná se o programu zmíní doma a budou o tématu mluvit se svými blízkými, jejichž reakce mohou být různé – pozitivní, ale i negativní.

Velmi pravděpodobně se pro žáky otevře nová perspektiva, která je důležitým předpokladem pro práci se zažitými předsudky vůči Romům. Zároveň budou se svými předsudky konfrontováni. Mějte, prosím, na paměti, že při práci na změně postojů je důležité nepopírat a nevyvracet, co si žák myslí, nebo ho přímo označit za nositele předsudků. Důležité je zjistit, odkud takové postoje pramení a zda jsou

založeny na osobní zkušenosti, nebo žákovy postoje vychází ze zprostředkované zkušenosti. Zároveň je samozřejmě možné, že někdo ze žáků nebo jeho blízkých má osobní negativní zkušenost – tu není možné popřít, ale lze ji zkusit analyzovat: k čemu došlo, proč k tomu asi došlo, zda je to obecné pravidlo – tj. lze odůvodněně předpokládat, že se to bude dít vždycky? Nezpůsobila tato negativní zkušenost s jedincem, že žák svoje negativní hodnocení vztahuje na celou skupinu? Co by se s tím dalo dělat? Žáci by měli zažít pocit, že jsou přizváni k debatě a hledání společného řešení problematiky, během něhož budou mít příležitost nekonfrontačním způsobem prozkoumat i svá vlastní předporozumění a předsudečné postoje. Jen tak nebude docházet k obrannému utvrzování předsudečných postojů a pedagog poskytne příležitost k pozvolné, obtížně měřitelné změně ve vnímání stereotypizovaných skupin.¹⁰

10 Práce s předsudky a stereotypy... PONTIS Šumperk o.p.s., 2010 [cit. 2016-18-07]. Dostupné z https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2018/S302/Modul_pro_ucitele_-_Prace_s_predsudky_a_stareotypy_inkluzivni_vychova_.pdf.

Pokud budete chtít dále pokračovat se svými žáky v práci na změně postojů a v dalším seznamování s historií Romů, jejich tradicemi, zvyky a kulturou, doporučujeme naplánovat návštěvu Muzea romské kultury, Centra Romů a Sintů v Praze nebo Letů u Písku. Památníku holokaustu Romů a Sintů v Čechách či Hodonína u Kunštátu. Památníku holokaustu Romů a Sintů na Moravě.

Při Vaší důležité, ale i velmi náročné, práci Vám přejeme hodně energie a sil, ale také hodně radosti a uspokojení z výsledků. Mějte vždy na paměti, že na to nejste sami, a že podporu můžete vyhledat u institucí, které se problematikou dlouhodobě zabývají.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. Kultura a edukace. ISBN 978-80-7315-207-9.
- DROBNÝ, Tomáš, Pavla VYKOUPILOVÁ, Alena PETRUŽELKOVÁ a Hana SEDLISKÁ. *Metodika edukace v literárních muzeích*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2018. ISBN 978-80-87376-51-5.
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Konstruktivistické teorie učení a jejich využití v edukační realitě muzea. *Pedagogická orientace*. 2018, roč. 28, č. 3, s. 496-540. ISSN 1211-4669.
- Práce s předsudky a stereotypy...*, [online] PONTIS, Šumperk o.p.s., 2010 [cit. 2016-18-07]. Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2018/S302/Modul_pro_ucitele_-_Prace_s_predsudky_a_stareotypy__inkluzivni_vychova_.pdf.
- Kompetence pro demokratickou kulturu. Stručný průvodce pro vzdělavatele. Proč je ve vzdělávání důležité posilovat kompetence pro demokratickou kulturu? A Kompetence pro demokratickou kulturu. Soužití rovných s rovnými v kulturně rozmanitých demokratických společnostech* [online] [cit. 2022-18-07]. Dostupné z: <http://www.obcanskevzdelavani.cz/publikace>.